

Vasilij Melik:

Volitve v Trstu 1907—1913

Zgodovinarji se v novejšem času vedno bolj poslužujejo volivne statistike kot važnega gradiva za proučevanje gospodarskega, socialnega, političnega ali narodnostnega razvoja.

Na rezultate državnoborskih in občinskih volitev v zadnji dobi avstrijskega Trsta so že zgodaj opozarjali, ker postavljajo na laž podatke avstrijskega uradnega narodnostnega štetja¹. Iz državnoborskih volitev leta 1911. moremo povzeti, da je živel tedaj v Trstu vsaj 83.000 Jugoslovanov², medtem ko jih je štetje leta 1910. naštel le 59.000. O volitvah v Trstu konec 19. stoletja in v času pred prvo svetovno vojno se je torej v naši predvojni in sedanji literaturi precej pisalo³. Na podlagi volivnih rezultatov je bilo jasno dokazano, da je bila večina ljudstva na ozemlju nekdanjega »državnega neposrednega mesta Trsta« odločno usmerjena proti italijanskemu nacionalnemu šovinizmu, kakor ga je predstavljala italijanska liberalna nacionalistična stranka. Pričujoča razprava se dotika tržaških volitev z druge strani: na podlagi volivnih rezultatov skuša podati socialno strukturo volivcev tedanjih treh največjih tržaških strank in njih geografsko razporeditev na ozemlju tržaške občine. V ta namen so upoštevane volitve iz let 1907. do 1913.; v tem času je dosegla stara avstrijska »demokracija« svoj višek, ko je prišlo pod pritiskom politično vedno bolj se prebujajočih ljudskih množic do uvedbe splošne in enake volivne pravice za volitve v državni zbor (1907) in do manj temeljitih, a vendarle važnih reform deželnozbornih volivnih zakonov (v Trstu 1908). To so bile zadnje volitve v avstrijski dobi tržaške zgodovine. Volitve po prvi svetovni vojni, začeni z občinskimi in parlamentarnimi leta 1921., pa so bile že vse v znamenju predfašističnega in fašističnega terorja.

O volitvah v državni zbor moremo govoriti prav za prav šele od leta 1873. dalje, ker so do tega leta volili poslance v dunajski parlament deželni zbori. Slonele so v začetku na načelih omejene in neenake volivne pravice: volivci so bili razdeljeni v volivne razrede, tako za veleposestvo, za mesta in trge in za kmetsko prebivalstvo posebej. Trst je volil štiri poslance: enega je izbrala trgovska in

¹ Prim. n. pr. A. Vivante: *Irredentismo adriatico*, Firenze 1912, s. 130.

² J. Roglič: *Le recensement de 1910*, Sušak 1946, s. 44.

³ Med najnovejšimi deli glej n. pr. *Oko Trsta*, Beograd 1945, s. 124—127; *La Marche Julienne*, Sušak 1945, s. 195—201; I. Mihovilović: *Trst*, Zagreb 1946, s. 62—73.

obrtniška zbornica (okrog 40 ljudi), za ostale tri pa so bili volivni razredi razdeljeni po premoženju, kakor pri občinskih volitvah po statutu iz leta 1850 (o katerem bo govora pozneje). Prvi občinski volivni razred je volil enega, drugi in tretji skupaj enega, četrti in tržaška okolica skupaj pa tudi po enega⁴. Skupno število volivnih upravičencev je znašalo leta 1873. 6121, torej 5 % prebivalstva. Ti upravičenci pa so bili takole razdeljeni⁵:

I. volivni razred	219
II. in III. volivni razred	2164
IV. volivni razred in okolica	3738

Volivni sistem iz leta 1873., podoben volivnim sistemom v celi

vrsti držav tedanje liberalne Evrope, je bil večkrat izpamenjen. Najvažnejša je bila reforma leta 1896., ko je bilo število poslancev povečano (za Trst na pet) in uvedena tako imenovana »splošna kurija«, nov volivni razred, v katerem so imeli volivno pravico nad 24 let stari moški avstrijski državljani, tisti, ki so volili že v prejšnjih volivnih razredih, in tisti, ki dotlej niso imeli volivne pravice⁶. S tem je proletariat prvič prišel do volišča in v Trstu je leta 1897. prvič nastopila socialistična stranka v volivnem boju. Splošna kurija je imela tedaj v Trstu 36.318 volivnih upravičencev in je volila enega poslanca, privilegirani razredi pa so s 7.529 volivci poslali v parlament 4 zastopnike⁷. Nadaljeval se je torej boj za enako volivno pravico; na čelu tega boja je stalo delavstvo. Prva ruska revolucija je znatno pripomogla h končni zmagi⁸. 26. I. 1907 je izšel zakon, s katerim so bili odpravljeni volivni razredi in uvedena v Avstriji splošna in enaka volivna pravica. Seveda ni pod to oznako razumeti nikake prave demokracije v današnjem smislu besede, saj je imel volivno pravico le vsak moški avstrijski državljani, ki je dopolnil 24. leto ter je na dan razpisa volitev bival že vsaj leto dni v dotični občini, pa pri tem ni bil izvzet ali izključen od volivne pravice po državnoborskem volivnem redu (sem so spadali ljudje pod varstvom in skrbstvom, ubožci, ki so jih vzdrževala občine, osebe v konkurzu, obsojenci, slaboumni i. pod.). Volivne pravice niso imeli tudi trajno ali začasno aktivno službujoči častniki, vojaški duhovniki, gažisti brez činovnega razreda, moštvo oborožene sile in orožništva⁹. Z zahtevo po enoletnem bivanju v volivni občini je bil najbolj prizadet proletariat, delavstvo, ki je najčešče spreminjalo svoje bivališče — saj pa je to točko zakona tudi narekoval strah pred socializmom. Računano od celotnega prebivalstva je imel

⁴ Reichsgesetzblatt 1873, Nr. 40.

⁵ Statistische Monatschrift, III. Jhrg, Wien 1877, s. 249—273.

⁶ Reichsgesetzblatt 1896, Nr. 168.

⁷ Österreichische Statistik, XLIX.

⁸ Prim. V. I. Lenin: Predavanje o revoluciji 1905. godine, Beograd 1947, s. 26. — Glej tudi R. Charnatz: Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907, II, Leipzig 1909, s. 163 ss.

⁹ Reichsgesetzblatt 1907, Nr. 15 in 17.

Trst po novem volivnem zakonu približno 20% volivnih upravičencev — ali, s točnimi številkami¹⁰:

prebivalcev 31. 12. 1906: 196.952 — v. upr. 1907: 39.821 = 20.2 %
prebivalcev 31. 12. 1910: 229.510 — v. upr. 1911: 45.246 = 19.7 %

Za volitve leta 1911. primerjamo zaradi bližine štetja lahko še podrobneje: avstrijskih državljanov je bilo 31. 12. 1910 v Trstu 190.956: od teh je bilo volivnih upravičencev 23.7%. Moških avstrijskih državljanov v starosti nad 24 let pa je bilo 49.277¹¹: od teh jih je imelo volivno pravico 91.8%.

Za Trst je bilo po novem volivnem zakonu določenih 5 poslanskih mest, torej en poslanec na 39.390 (1907) oziroma 45.902 (1911) prebivalcev. Volivni okraji so bili takole razdeljeni¹²:

- I: Staro mesto in Sv. Jakob (2. in 6. mestni okraj)
- II: Novo mesto in Nova mitnica (3. in 4. mestni okraj) ter predmestji Greta in Škorklja
- III: Stara mitnica (5. mestni okraj) ter predmestje Kjadim
- IV: Sv. Vid (1. mestni okraj) ter predmestje Zgornja Čarbola
- V: ostala predmestja ter okolica.

Razmerje med velikostjo posameznih volivnih okrajev je bilo sledeče¹³:

	preb. 1900	preb. 1910	avstr. drž. 1910	vol. upr. 1907	vol. upr. 1911	vol. uprav. od preb. 1910	1911 od avstr. drž. 1910
II:	46.247	59.596	49.057	11.049	11.899	20.0%	24.3%
III:	37.342	48.218	38.129	8.031	9.362	19.4%	24.6%
V:	35.818	47.091	43.746	8.603	9.933	21.1%	22.7%
I:	40.768	44.595	34.222	7.699	8.264	18.5%	24.1%
IV:	18.424	27.818	24.048	4.439	5.788	20.8%	24.1%

Daleko konservativnejši od državnoborskega je bil tržaški občinski volivni red. Občinski (mestni) svet tržaške občine je bil obenem deželni zbor za državno neposredno mestò Trst, zato se izraza »občinske« in »deželnozbornske« volitve za Trst krijeta. Občinski volivni red iz leta 1850., ki je veljal vse do leta 1908., je določal občinskemu svetu 54 članov, od teh 48 mestu v ožjem smislu, 6 pa okolici. V mestu so obstojali 4 volivni razredi, od katerih je volil vsak 12 članov občinskega sveta. Za volivno pravico v prvem razredu je bilo treba plačevati nad 300 goldinarjev letnega davka, v drugem od 100—300, v tretjem od 25—100 goldinarjev, v četrtem razredu pa so bili ostali volivni upravičenci, ki pa so morali biti vsaj posestniki nepremičnin (uradništvo je volilo v tretjem

¹⁰ Število prebivalstva 1906 po Österreichische Statistik, LXXXIV.

¹¹ Izračunano po podatkih v Öst. Statistik, Neue Folge I, Heft 3.

¹² Reichsgesetzblatt 1907, Nr. 17.

¹³ Podatki štetja 1900 po A. Frühbauer: Cenni sommari sul censimento della popolazione a Trieste al 31. dic. 1900, Trieste 1903. — Podatki štetja 1910 (tudi pri drugih navedbah) po Spezialortsrepertorium für das öst.-ill. Küstenland, bearb. auf Grund d. Ergebnisse d. Volkszählung v. 31. Dez. 1910, Wien 1918.

razredu)¹⁴. Koliko ljudi je zajemal ta volivni red, smo videli že zgoraj iz številke za leto 1873.; pa jim pridajmo tukaj še podatke o volivnih upravičencih leta 1903¹⁵:

razred	upravičencev
I	500
II	387
III	3078
IV	2631
okolica	2530
skupaj	9126

Ob takem volivnem sistemu so mogle imeti svoje zastopnike v občinskem svetu v mestih samo italijanske meščanske stranke (t. j. konservativci in liberalci, ki so prve konec 19. stoletja popolnoma izpodrinili) in so mogli zmagati Slovenci samo v povsem slovenski okolici, ki je tvorila poseben volivni razred (volili so lahko samo posestniki). Socialistom je bilo seveda vsako zastopstvo onemogočeno. Tako je sedelo v občinskem svetu navadno 48 italijanskih liberalcev in 6 Slovencev, zastopnikov okolice.

V začetku 20. stoletja je postajalo vedno bolj jasno, da se stari volivni sistem ne bo mogel obdržati; toda italijanski nacionalisti-liberalci, ki so bili v občinskem svetu prav zaradi takega volivnega mehanizma absolutni gospodarji, so se borili z vsemi silami, da bi preprečili kakršne koli večje demokratične izpremembe. Po večletni borbi in pogajanjih je končno prišlo do kompromisa in je bil po sporazumu med avstrijsko vlado pa italijansko nacionalistično večino in slovensko manjšino v občinskem svetu sprejet leta 1908. nov občinski volivni red¹⁶. Po njem je imel občinski svet 80 članov, ki so bili voljeni v neposrednih volitvah na štiri leta (prej na tri). Volivna pravica pa ni postala enaka: ostali so nekoliko predrugačeni volivni razredi, ki so še nadalje dajali premožnejšim in maloštevilnejšim velikansko premoč. Za mesto v ožjem smislu (z nekaterimi predmestji) so bili določeni štirje volivni razredi, za okolico pa dva. Po določbah volivnega reda so imeli aktivno volivno pravico:

v I. mestnem volivnem razredu: od avstrijskih državljanov moškega spola, ki so dovršili 24. leto in imajo redno bivališče v Trstu, tisti, ki so plačevali v tržaški občini že vsaj eno leto letno nad 400 kron splošnega obrtnega davka, osebne dohodarine, davka na večje plače ali rentnega davka, ali pa nad 200 kron direktnih zemljiških davkov (ne všteti občinske doklade), ter tržaški častni meščani;

v II. mestnem volivnem razredu: od avstrijskih državljanov moškega spola, ki so dovršili 24. leto in imajo redno bivališče v

¹⁴ Reichsgesetzblatt 1850, N. 139.

¹⁵ Österreichisches Städtebuch, XI. Band, Wien 1906, s. 323—325.

¹⁶ Prim. Edinost junija 1908, s fašistične strani A. Tamaro: Storia di Trieste, vol. II, Roma 1924, s. 552.

Trstu, tisti, ki so plačevali v tržaški občini že vsaj eno leto letno nad 100 kron splošnega obrtnega davka, osebne dohodarine, davka na višje plače ali rentnega davka, ali pa nad 50 kron direktnih zemljiških davkov (ne všteti občinske doklade), poleg teh pa: dušni pastirji krščanskih veroizpovedi in rabini, stalni dvorni, državni in občinski uradniki, stalni uradniki javnih ustanov ter državnih in občinskih industrijskih podjetij, aktivni ali upokojeanci, toda izvzemši poduradnike in državne slugi; upokojeanci častniki in vojaški kurati, aktivni ali upokojeanci vojaški uradniki, aktivni ali upokojeanci profesorji in učitelji javnih srednjih in z njimi izenačenih šol, odvetniki in notarji, doktorji, lekarji, živinozdravniki, agronomi, gozdarski ekonomski, zemljemerci in inženirji raznih strok, ladijski stavbeniki, kapitani dolge vožnje, aktivni ali upokojeanci ravnatelji in učitelji javnih ljudskih in meščanskih šol, pa privatnih šol s pravico javnosti na območju občine, lastniki avstrijskih ladij dolge vožnje, ki imajo najmanj 300 ton registra, in lastniki temu enakih deležev, da so le plačevali že vsaj eno leto v Trstu kak obrtni davek;

v III. mestnem volivnem razredu: od avstrijskih državljanov moškega spola, ki so dovršili 24. leto in imajo redno bivališče v Trstu, tisti, ki so plačevali v tržaški občini že vsaj eno leto letno nad 20 kron splošnega obrtnega davka, osebne dohodarine ali rentnega davka, ali pa nad 10 kron direktnih zemljiških davkov (ne všteti občinske doklade), poleg teh pa: lastniki avstrijskih ladij, ki imajo 150—300 ton registra, in lastniki temu enakih deležev, da so le plačevali že vsaj eno leto v Trstu kak obrtni davek; in tržaški meščani (cittadini), ki jim je bilo podeljeno meščanstvo pred 1. 1. 1908;

v IV. mestnem volivnem razredu: tisti avstrijski državljani moškega spola, ki so dovršili 24. leto in so stanovali na dan razpisa volitev vsaj že 3 leta v Trstu, pa niso imeli volivne pravice v nobenem od prvih treh volivnih razredov;

v I. okoliškem volivnem razredu: oni, ki bi imeli volivno pravico v I., II. ali III. mestnem volivnem razredu;

v II. okoliškem volivnem razredu: oni, ki bi imeli volivno pravico v IV. mestnem volivnem razredu.

Poleg teh je obstajal še volivni razred trgovske in obrtniške zbornice, kjer so imeli volivno pravico vsi efektivni člani zbornice, ki so avstrijski državljani¹⁷.

Na kratko bi torej označili volivne razrede takole: v prvem je volila velika buržoazija in veleposestvo, v drugem srednja buržoazija in uradništvo, v tretjem malomeščanstvo in v četrtem proletariat¹⁸. Prejšnjemu prvemu in drugemu razredu je približno odgovarjal novi prvi, prejšnjemu tretjemu novi drugi, prejšnjemu četrtemu novi tretji. Novi četrti razred pa je predstavljal glavno

¹⁷ Edinost 14.—20. VI. 1908.

¹⁸ Mihovilović: Trst, s. 61—62; Oko Trsta, s. 126.

reformo volivnega sistema. Zahteva po triletnem bivanju v Trstu za volivce IV. razreda, postavljena iz istega razloga kakor podobna določba za državnozborske volivce, je povzročila, da je bilo pri občinskih volitvah še manj volivnih upravičencev kakor pri parlamentarnih.

Številke¹⁹ :

prebivalcev 31. 12. 1908: 217.129 — v. upr. 1909: 41.035 = 18.9%,
prebivalcev 31. 12. 1912: 242.601 — v. upr. 1913: 42.906 = 17.7%.

Vsakemu mestnemu volivnemu razredu je pripadlo 16 članov občinskega sveta; prvemu okoliškemu 8, drugemu okoliškemu 4, trgovski in obrtniški zbornici pa tudi 4. Vsi volivni razredi (seveda razen razreda trgovsko-obrtniške zbornice) so bili razdeljeni na posamezne volivne okraje, 6 mestnih in 3 okoliške. Ti okraji so bili takole razmejeni:

mesto

- I: Sv. Vid (1. mestni okraj)
- II: Staro mesto (2. mestni okraj)
- III: Novo mesto (3. mestni okraj)
- IV: Nova mitnica (4. mestni okraj) in predmestje Škorklja
- V: Stara mitnica (5. mestni okraj) in predmestje Kjadin
- VI: Sv. Jakob (6. mestni okraj) in predmestje Zgornja Čarbola

okolica

- I: predmestja Škedenj, Spodnja in Zgornja Sv. Marija Magdalena
- II: predmestja Rocol, Lonjer, Vrdela in Kolonja
- III: predmestja Barkovlje, Rojan in Greta ter vsa okolica.

Razdelitve mandatov po posameznih volivnih okrajih zakon iz leta 1908 ni določal; izvršila naj bi se za vsake volitve posebej na podlagi razmerja med številom volivcev, vendar tako, da pripada v vsakem volivnem okraju vsakemu volivnemu razredu vsaj en mandat²⁰. Pri volitvah 1909 in 1913 so bili mandati enako dodeljeni — in sicer takole:

vol. okr.	mand.	I. razred vol. upr.		mand.	II. razred vol. upr.		mand.	III. razred vol. upr.		mand.	IV. razred vol. upr.	
		1909	1913		1909	1913		1909	1913		1909	1913
I	3	177	214	3	723	783	2	463	708	1	1809	1871
II	1	79	89	1	248	270	1	316	460	2	2618	2097
III	4	290	389	4	1041	1078	3	819	1044	2	2670	1963
IV	4	259	328	4	1105	1348	4	1007	1376	3	3615	3364
V	3	203	220	3	860	1045	4	1106	1863	4	6129	5296
VI	1	69	79	1	175	254	2	580	1309	4	5145	4873
		16 1068	1319	16 4134	4778	16 4298	6760	16 21967	19464			

¹⁹ Število prebivalstva 1908 po P. Luzzatto Fegiz: La popolazione di Trieste, Trieste 1929, s. 87. — 1912 po Öst. Städtebuch, XV. Band, Wien 1918, s. 2.

²⁰ Edinost 14.—20. VI. 1908.

okolica:

65% (1913) oziroma 73% (1909) vseh volivnih upravičencev je bilo iz IV. mestnega in II. okoliškega volivnega razreda — torej nad dve tretjini; toda v občinskem svetu je bila ta ogromna večina zastopana le z eno četrtino, s 25% občinskih odbornikov. Naslednja razpredelnica kaže, na koliko volivnih upravičencev po posameznih volivnih okrajih in razredih je prišel en član občinskega sveta:

Volivni zakon iz leta 1908. je uvedel tudi volivno dolžnost, ki je bila v veljavi v več avstrijskih deželah. Kdor bi iz neopravičenih razlogov ne prišel k volitvam, plača globo od 1 do 50 kron. Uvedba volivne dolžnosti je bila prav tako, kakor ves volivni red, v korist

gospodujoče italijanske nacionalistične stranke: njen namen je bil, spraviti na volišče politično »indiferentne«, nezavedne volivne upravičence, ki bi glasovali le zato, da se izognejo kazni, ter za tistega, ki razpolaga z največjo propagando in največjim pritiskom — to je, prav za italijansko liberalno stranko.

Po opisanem občinskem in državnozborskem volivnem sistemu so se vršile volitve v Trstu štirikrat: najprej 14. maja 1907 (ožje volitve 22. 5.) v dunajski parlament, potem od 13. do 25. junija 1909 v občinski svet, tretjič 15. junija 1911 (ožje volitve 20. 6.) znova v državni zbor in končno od 8. do 30. junija 1913 druge volitve v občinski svet. V vseh teh volitvah so si bili glavni nasprotniki tri velike tržaške politične stranke, kakor so se bile izoblikovale konec 19. in v prvih letih 20. stoletja: italijanska nacionalistična liberalna stranka, slovenska nacionalistična stranka (politično društvo Edinost) in socialno-demokratska stranka (italijanska in slovenska). Razne druge stranke in straničice, gibanja in candidature, ki so se pojavljale, lahko označimo kot malopomembne. Tako so leta 1907. nastopili na volitvah krščanski socialisti, ki so bili začeli nastopati samostojno v prvih letih stoletja²¹. Zbrali so 4,9% od števila volivnih upravičencev in se pri naslednjih volitvah niso več pojavili. Leta 1909. je nastopilo pri občinskih volitvah še več različnih kandidatov: nemški nacionalisti, mazzinianci (nekaki italijanski nacionalni socialisti), neodvisni kandidat dr. Depangher in še razni tako imenovani »uradniški« kandidati — vsi skupaj so dosegli 5,8% od števila vseh volivnih upravičencev: najmanj v IV. mestnem in II. okoliškem volivnem razredu, v zgornjih volivnih razredih pa več (v II. mestnem 14,5%, v I. mestnem 13,5%). L. 1911. so od vseh teh nastopili v borbi pri parlamentarnih volitvah le še Nemci; zanje je glasovalo 1,9% vseh volivnih upravičencev. Leta 1913. so končno ostale v borbi samo tri velike stranke. Treba je upoštevati, da so te male skupine, kadar niso samostojno nastopile, glasovale za italijanske nacionaliste: to so bila gibanja, ki so nastala z odcepitvijo od italijanske nacionalistične stranke in ki so se vanjo tudi povrnila, ali pa stranke, ki so večinoma pri volitvah nastopale skupno z italijansko (Nemci). Edino za krščanske socialiste l. 1907. lahko rečemo, da je bilo med njihovimi volivci poleg Italijanov tudi veliko število Slovencev²². V svojih razpravljanjih bomo govorili samo o razmerju med tremi velikimi strankami kot edino pomembnimi.

Avstrijski volivni sistem je določal, tako pri občinskih kakor pri državnozborskih volitvah, da je izvoljen tisti kandidat, ki dobi nadpolovično (absolutno) večino vseh oddanih veljavnih glasov. Če

²¹ O njih glej Mihovilović: Trst. s. 69, z italijanskega nacionalno-šovinističnega stališča Tamaro; Storia di Trieste II, s. 521, 534, 547 in S. Benco: »Il Piccolo« di Trieste, Milano 1931, s. 126. — Pri istih išči tudi podatke za ostale stranke.

²² Prim. Edinost maja 1907.

je noben kandidat ne doseže, so potrebne ožje volitve med kandidatom oz. kandidati (pri občinskih volitvah), ki so dobili največ glasov. Politična pripadnost izvoljenih poslancev seveda ni odgovarjala dejanskemu razmerju moči političnih strank. V avstrijskem volivnem sistemu, kakor smo ga opisali, je bilo mogoče, da je isti Trst v istem času predstavljalo na Dunaju pet poslancev, med katerimi so bili 4 socialisti, pa nobenega italijanskega liberalca; v domačem občinskem svetu pa so imeli italijanski liberalci absolutno večino, dočim je bilo socialistov le ena osmina. V dunajski parlament so prišli leta 1907. 4 socialisti in 1 slovenski nacionalist; leta 1911. pa sta bila izvoljena 2 socialisti, 2 italijanska nacionalista in 1 slovenski nacionalist. V občinskem svetu je bilo leta 1909. 57 italijanskih nacionalistov, 12 slovenskih nacionalistov, 10 socialistov in 1 italijanski konservativec. Leta 1913. je bilo razmerje: 60 italijanskih nacionalistov, 12 slovenskih nacionalistov, 7 socialistov in 1 italijanski konservativec. Na ta način je dobila italijanska liberalna stranka leta 1909., ko je glasovalo zanjo 28% volivnih upravičencev, 71% članov občinskega sveta; leta 1913. pa za 36% volilnih upravičencev 75% svetovalcev. Za enega izvoljenega občinskega svetnika je bilo potrebno italijanskim nacionalistom 215 (1909) oz. 275 (1913) glasovalcev, socialistom 714 (1909) oz. 1088 (1913), slovenskim nacionalistom pa 752 (1909) oz. 744 (1913). Italijanski konservativec, pristaš stranke, ki se že davno ni več udeleževala volitev, pa je prišel v občinski svet ob sporazumu 28 volivcev trgovske in obrtniške zbornice.

Če si ogledamo volitve 1907—1913 podrobneje, so takole potekale:

Leta 1907. sta bila pri parlamentarnih volitvah izvoljena že v prvih volitvah samo dva kandidata: socialistični v prvem (Staro mesto in Sv. Jakob) in slovenski nacionalistični v petem (okoliškem) volivnem okraju. V ostalih treh so bile potrebne ožje volitve med socialisti in italijanskimi nacionalisti, za katere so italijanski nacionalisti proglasili abstinenco. Isti rezultat — izvolitev treh socialistov — bi bili dosegli tudi, če bi se bili spustili v borbo, ker bi v tem primeru slovenski nacionalisti glasovali za socialiste (tako so ostali doma).²³

Pri novih državnozborskih volitvah leta 1911. je prinesel prvi volivni dan odločitev tudi le v dveh volivnih okrajih: spet v petem (okoliškem) z zmago slovenskega nacionalista in v tretjem (Stara mitnica in Kjadin), kjer je zmagal italijanski liberalec. Ožje volitve so se vršile v I. (Staro mesto in Sv. Jakob) ter IV. (Sv. Vid in Zg. Čarbola) okraju med italijanskimi nacionalisti in socialisti, v II. (Novo mesto, Nova mitnica, Greta in Škorklja) pa med italijanskimi in slovenskimi nacionalisti. Dejstvo, da je prodrl v mestu

²³ Podatki za volivno taktiko, dogovore, način boja itd. so posneti tu in v vsej razpravi po sodobnem slovenskem nacionalističnem (Edinost) in socialističnem (Rdeči prapor, Zarja) časopisju Trsta. Z italijanske nacionalno-šovinistične strani glej cit. dela Tamara in Benca.

pri državnozborskih volitvah slovenski narodnjak v ožjo volitev, je pomenilo velik uspeh slovenske nacionalistične stranke. Ker so — tako leta 1911., kakor pri občinskih volitvah 1909 in 1913 — glasovali slovenski narodnjaki v ožjih volitvah povsod za socialiste (kjer so bili ti v ožji volitvi) proti »komori«, kakor so imenovali italijansko meščansko stranko njeni nasprotniki, ter tako skoraj vselej pripomogli socialistom do zmage in ker so socialisti ob vsaki borbi med italijanskimi in slovenskimi nacionalisti proglasili abstinenco, sta bila s podporo slovenskih nacionalistov izvoljena v I. in IV. volilnem okraju socialistična kandidata, v II. pa je zmagal italijanski liberalec. Ti volivni izidi nam prav nazorno kažejo, da italijanska nacionalistična stranka ni predstavljala večine tržaškega prebivalstva, da je redno podlegla glasovom združenih nasprotnikov.

Pri državnozborskih volitvah so torej prišli v parlament:

1907	1911
I. Valentino Pittoni (soc.)	Valentino Pittoni (soc.)
II. Raimondo Scabar (soc.)	Edoardo Gasser (it. nac.)
III. Silvio Pagnini (soc.) ²⁴	Giorgio Pitacco (it. nac.)
IV. Giovanni Oliva (soc.)	Giovanni Oliva (soc.)
V. Otokar Rybář (sl. nac.)	Otokar Rybář (sl. nac.)

Pri deželnozborskih volitvah so v obeh prvih volivnih razredih v mestu v vseh volivnih okrajih obakrat zmagali italijanski liberalci že v prvih volitvah. Ožjih volitev je bilo potrebno leta 1909, sedem: v III. volivnem razredu v VI. okraju (Sv. Jakob in Zg. Čarbola) med italijanskimi nacionalisti in socialisti, v IV. volilnem razredu pa prav povsod: v treh okrajih med italijanskimi nacionalisti in socialisti (Sv. Vid, Staro mesto, Stara mitnica in Kjadin), v enem med italijanskimi in slovenskimi nacionalisti (Nova mitnica in Škorklja), v enem med socialisti in slovenskimi nacionalisti (Sv. Jakob in Zg. Čarbola), v enem pa med dvema italijanskima liberalnima, enim slovenskim nacionalističnim in enim socialističnim kandidatom (Novo mesto). Socialisti so glasovali povsod le zase, slovenski nacionalisti so podprli socialiste povsod, kjer so bili ti v ožji volitvi (kakor smo že omenili), v VI. volivnem okraju IV. razreda (Sv. Jakob in Zg. Čarbola), kjer so bili v borbi s socialisti, pa so odstopili od svoje kandidature. V VI. okraju III. volivnega razreda (Sv. Jakob in Zg. Čarbola) ter v II. okraju IV. razreda (Staro mesto) so zmagali italijanski nacionalisti nad socialisti; v I. (Sv. Vid) in V. (Stara mitnica in Kjadin) so jim podlegli; socialisti so bili izvoljeni še v VI. okraju (Sv. Jakob in Zg. Čarbola) IV. razreda; v III. okraju (Novo mesto) sta bila izvoljena 1 socialist in 1 italijanski nacionalist, v IV. (Nova mitnica in Škorklja) pa so zmagali italijanski nacionalisti proti slovenskim. Okolica je pripadla slovenskim nacionalistom v obeh razredih v vseh okrajih že pri prvih volitvah. Trgovska in obrtniška

²⁴ Izstopil l. 1909. iz socialistične stranke in se odpovedal mandatu; za naslednika je bil izvoljen italijanski nacionalist Pitacco.

zbornica je izvolila 3 italijanske liberalce in 1 italijanskega konservativca.

Leta 1913. je bilo potrebnih šest ožjih volitev: v III. razredu spet pri Sv. Jakobu in Zg. Čarboli, prav tako med italijanskimi nacionalisti in socialisti; v okolici so morali slovenski nacionalisti v II. okraju (Rocol, Lonjer, Vrdela, Kolonja) II. razreda prvič v ožjo volitev s socialisti; v IV. mestnem razredu pa so bili italijanski nacionalisti v ožjih volitvah dvakrat s socialisti (Sv. Vid, Sv. Jakob in Zg. Čarbola), dvakrat s slovenskimi narodnjaki (Novo mesto, Nova mitnica in Škorklja). V okolici so zmagali v ožjih volitvah slovenski nacionalisti. V mestu so po že opisani taktiki strank zmagali italijanski nacionalisti proti slovenskim in bili poraženi proti socialistom, ki so zmagali s slovensko nacionalistično podporo. Trgovska in obrtniška zbornica je volila kakor leta 1909.

Da izrazimo končni rezultat v preglednici — bili so izvoljeni:

vol. okr.	1909 razred:				1913 razred:			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
I	3 ital.	3 ital.	2 ital.	1 sd.	3 ital.	3 ital.	2 ital.	1 sd.
II	1 ital.	1 ital.	1 ital.	2 ital.	1 ital.	1 ital.	1 ital.	2 itl.
III	4 ital.	4 ital.	3 ital.	1 sd. 1 ital.	4 ital.	4 ital.	3 ital.	2 itl.
IV	4 ital.	4 ital.	4 ital.	3 ital.	4 ital.	4 ital.	4 ital.	3 itl.
V	3 ital.	3 ital.	4 ital.	4 sd.	3 ital.	3 ital.	4 ital.	4 itl.
VI	1 ital.	1 ital.	2 ital.	4 sd.	1 ital.	1 ital.	2 sd.	4 sd.
			2 slov.	1 slov.			2 slov.	1 sl.
			2 slov.	1 slov.			2 slov.	1 sl.
			4 slov.	2 slov.			4 slov.	2 sl.

OPOMBA: *kurzioni* tisk pomeni, da so se vršile ožje volitve.

Taka je zunanja slika tržaških volitev 1907—1913. Bolj zanimiva od te pa je notranja slika, ki si jo napravimo na podlagi podrobnejših volivnih rezultatov, to je, slika socialne strukture volivcev vseh treh največjih strank in njih geografske razporeditve. Dočim nam dajejo občinske volitve zaradi neenake volivne pravice in razdelitve volivcev v posamezne razrede, ki se ločijo po gospodarski moči in socialnem položaju, gradivo predvsem za študij socialne strukture volivcev posameznih strank, nam dajejo državnoborske volitve z rezultati po volivnih sekcijah gradivo predvsem za geografsko razporeditev volivcev; obe sliki pa se med seboj podpirata in dopolnjujeta. Težavo dela pri primerjavi dejstvo, da so državnoborski volivni okraji različni od deželnozbornskih, da so obojni različni od upravnih; da se ne ujema niti skupek vseh mestnih volivnih okrajev pri občinskih volitvah s celotnim obsegom mestnih volivnih okrajev pri državnoborskih volitvah: prvi namreč ne obsegajo Grete, dočim je pri drugih všteta. Posamezni volivni okraji so se

delili pri vseh volitvah v volivne sekcije, območja posameznih volišč, ki pa so se od volitev do volitev izpreminjale in se v svoji razmejitvi tudi niso ozirale na upravne meje posameznih mestnih okrajev, kakor bi si želel statistik. Pri državnoborskih volitvah je bilo v mestnih volivnih okrajih leta 1907. 12 sekcij, ki so bile med seboj razmejene s posameznimi mejnimi črtami²⁵. Te mejne črte se na žalost ne ujemajo z mejami mestnih okrajev²⁶ oz. predmestij, kjer potekajo te znotraj meja volivnih okrajev, razen v enem samem primeru. Tako obsega n.pr. 5. sekcija vso Greto, del Novega mesta in še del Nove mitnice; 8. sekcija Škorkljo in del Nove mitnice.

Leta 1911. je bilo v mestnih okrajih število sekcij zvišano na 28, pri tem pa se je spremenil tudi način, po katerem so bile razmejene. Posamezne sekcije niso tvorile več jasno omejenega ozemlja, ki bi ga bilo mogoče na karti označiti s črto: vsaka cesta, in sicer celotna (v kolikor ni razdeljena po meji volivnih okrajev), je spadala v določeno sekcijo. Pri tem pa niso bili redki primeri, da so pripadle ceste v vodoravni smeri eni, oni, ki jih križajo vertikalno, pa drugi. Tako so volili prebivalci cest via Leopardi, via Ariosto in via Tasso v 4., prebivalci via Belvedere in via Bocaccio pa v sekciji II. volivnega okraja. Vodoravne via Acquedotto, via Chiozza in via Farneto so spadale v 9., via Paduina, via dei Bachi, via Gatteri, via Rossetti, via Piccolomini, ki jih pravokotno sekajo, pa v 8. sekcijo II. volivnega okraja. Jasno razmerjene so bile le sekcije predmestij Kjadin, Škorklja in Zgornja Carbola, kjer so bile meje sekcij obenem meje med mestom in predmestji. Za Greto to spet ne velja: razen predmestja je obsegala sekcija še del mesta. Sedeži volišč so bili leta 1911 pogosto izven ozemlja lastne sekcije. Tako je bilo volišče 6. sekcije I. volilnega okraja v šoli na via Paolo Veronese, cesta sama pa je volila v 4. sekciji. Marsikje torej ni lahko odgovoriti na vprašanje, kje naj bi bilo središče posameznih sekcij, ker je pri nekaterih ozemeljska razkosanost dokaj velika.²⁷ Podatkov po sekcijah leta 1911. ni mogoče točno primerjati s podatki po sekcijah leta 1907. Niti v enem primeru se namreč stare sekcije ne krijejo z novimi, niti v enem primeru tudi ni vsota dveh, treh novih sekcij enaka ozemlju ene, dveh prejšnjih. Tudi na meje mestnih okrajev se meje sekcij iz leta 1911. ne ozirajo tako, kakor bi bilo želeti.

Lažja je pri državnoborskih volitvah primerjava za okoliški volilni okraj, ki je bil leta 1907. razdeljen na 7, leta 1911. pa na 10 volivnih sekcij. Vsaka je obsegala po eno ali več predmestij oziroma okoliških krajev. Pri tem so sekcije leta 1911. ostale iste kakor leta 1907. ali pa so bile posamezne sekcije leta 1907. razdeljene na več novih sekcij. Seveda pa tudi to ne velja prav brez izjeme²⁸.

²⁵ Meje volivnih sekcij 1907 glej v *Edinosti* 5. V. 1907.

²⁶ Takratne meje mestnih okrajev glej v Frühbauer, cit. delo, s. 7—9.

²⁷ Meje volivnih sekcij 1911 glej v *Edinosti* 17.—22. V. 1911.

²⁸ Meje glej v *Edinosti* 5. V. 1907 in 22. V. 1911.

Tudi občinske volitve so imele posamezne volivne okraje razdeljene na sekcije. Te so bile različne za vsak volivni razred in za vsake posamezne volitve — v prvem volivnem razredu je obstajala za vsak okraj samo po ena sekcija — zato je podrobnejša primerjava za celotno število volivnih upravičencev vseh razredov nemogoča,

Razmerje med upravnimi, državnozborskimi in občinskimi volilnimi okraji je bilo sledeče:

drž zbor		obč. svet
I	{ Staro mesto (2. m. o.) Sv. Jakob. (6. m. o.)	II
IV	{ predm. Zg. Čarbola Sv. Vid (1. m. o.)	VI
III	{ Stara mitnica (5. m. o.) predm. Kjadin	I
	{ Nova mitnica (4. m. o.) predm. Škorklja	V
II	{ Novo mesto (3. m. o.) predmestje Greta	IV
	{ predm. Barkovlje predm. Rojan	III
	{ okolica predm. Kolonja	ok. III
V	{ predm. Vrdela predm. Lonjer	ok. II
	{ predm. Rocol predm. Škedenj	
	{ predm. Sv. Mar. Magd. Zg. predm. Sv. Mar. Magd. Sp.	ok. I

Če vzamemo za podlago upravno razdelitev, veljajo sledeče primerjave:

Mestni okraji:

1. Sv. Vid: 1907: cela 11. in del (ca $\frac{4}{7}$, ca 1240 vol. upr.) 12. sekcije IV. vol. okraja — 1911: 1., 2., 3. in 5. sekcija IV. vol. okraja — 1909 in 1913: I. vol. okraj.

2. Staro mesto: 1907: 1. in 2. sekcija I. vol. okraja — 1911: približno 1., 2. in 3. sekcija I. vol. okraja²⁹ — 1909 in 1913: II. vol. okraj.

3. Novo mesto: 1907: cela 6. in del (ca $\frac{3}{5}$, ca 2250 vol. upr.) 5. sekcije II. vol. okraja — 1911: cele 1., 2. in 3. ter del (ca $\frac{3}{7}$, ca 540 vol. upr.) 4. in (ca $\frac{1}{5}$, ca 290 vol. upr.) 5. sekcije II. vol. okraja — 1909 in 1913: III. vol. okraj.

4. Nova mitnica: 1907: cela 7. ter del (ca $\frac{1}{5}$, ca 700 vol. upr.) 5. in (pod $\frac{1}{2}$, ca 1080 vol. upr.) 8. sekcije II. vol. okraja — 1911: celé 7., 8., 9. in del (ca $\frac{4}{5}$, ca 1080 vol. upr.) 5. sekcije II. vol. okraja — 1909 in 1913: del (ca $\frac{4}{5}$) IV. vol. okraja.

²⁹ 3. sekcija obsega še nekaj cest VI. mestnega okraja (Sv. Jakob).

5. Stara mitnica: 1907: cela 9. in del (ca $\frac{3}{4}$, ca 3300 vol. upr.) 10. sekcije III. vol. okraja — 1911: 1.—6. sekcija III. vol. okraja — 1909 in 1913: del (ca $\frac{4}{5}$) V. vol. okraja.

6. Sv. Jakob: 1907: 3. in 4. sekcija I. vol. okraja — 1911: približno 4.—7. sekcija I. vol. okraja²⁹ — 1909 in 1913: del (ca $\frac{4}{5}$) VI. vol. okraja.

Predmestja:

Barkovlje in Rojan: 1907: 16. sekcija V. vol. okraja — 1911: 7. sekcija V. vol. okraja — 1909 in 1913: z Greto in okolico v III. okoliškem vol. okraju.

Greta: 1907: del (ca $\frac{1}{5}$, ca 700 vol. upr.) 5. sekcije II. volivnega okraja³⁰ — 1911: del (ca $\frac{4}{7}$, ca 755 vol. upr.) 4. sekcije II. volivnega okraja³¹ — 1909 in 1913: z Barkovljami, Rojanom in okolico v III. okoliškem vol. okraju.

Škorklja: 1907: del (nad $\frac{1}{2}$, ca 1300 vol. upr.) 8. sekcije II. vol. okraja³² — 1911: 6. sekcija II. vol. okraja — 1909 in 1913: del (ca $\frac{1}{5}$) IV. mestnega vol. okraja.

Kolonja in Vrdela: 1907: 15. sekcija V. vol. okraja — 1911: 5. in 6. sekcija V. vol. okraja (v 5. sekciji volijo: Kolonja, Vrdelca, Spodnji in Zgornji S. Cilimo; v 6.: Spodnji in Zgornji Sv. Ivan, Brendezija, Farneto, Timinjan in Kamnolom Sv. Ivana) — 1909 in 1913: z Lonjerom in Rocolom v II. okoliškem vol. okraju.

Kjadin: 1907: del (ca $\frac{1}{4}$, ca 1000 vol. upr.) 10. sekcije III. vol. okraja³³ — 1911: 7. sekcija III. vol. okraja — 1909 in 1913: del (ca $\frac{1}{5}$) V. mestnega volilnega okraja.

Rocol: 1907: del (ca $\frac{4}{5}$, ca 1060 vol. upr.) 14. sekcije V. volilnega okraja 1911: 4. sekcija V. vol. okraja — 1909 in 1913: s Kolonjo, Vrdelo in Lonjerom v II. okoliškem vol. okraju.

Lonjer: 1907: del (ca $\frac{1}{5}$, ca 270 vol. upr.) 14. sekcije V. vol. okraja — 1911: del (ca $\frac{1}{3}$, ca 235 vol. upr.) 10. sekcije V. vol. okraja — 1909 in 1913: s Kolonjo, Vrdelo in Rocolom v II. okoliškem vol. okraju.

Zg. Čarbola: 1907: del (ca $\frac{3}{7}$, ca 950 vol. upr.) 12. sekcije IV. vol. okraja³⁴ — 1911: 4. sekcija IV. vol. okraja — 1909 in 1913: del (ca $\frac{1}{5}$) VI. mestnega vol. okraja.

Sp. Sv. Marija Magdalena: 1907: del (ca $\frac{1}{4}$, ca 645 vol. upr.) 15. sekcije V. vol. okraja — 1911: 5. sekcija V. vol. okraja — 1909 in 1913: z Zg. Sv. Marijo Magdaleno in Škednjem v I. okol. vol. okraju.

Zg. Sv. Marija Magdalena: 1907: del (ca $\frac{1}{5}$, ca 795 vol. upr.) 15. sekcije V. vol. okraja — 1911: 2. sekcija V. vol. okraja — 1909

³⁰ V Öst. Statistik LXXXIV popolnoma napačno podatki 7. sekcije II. vol. okraja.

³¹ V Öst. Statistik NF VII napačno računana h Greti celotna 4. sekcija.

³² V Öst. Statistik LXXXIV napačno računana k Škorklji celotna 8. sekcija.

³³ V Öst. Statistik LXXXIV napačno računana h Kjadinu celotna 10. sekcija.

³⁴ V Öst. Statistik LXXXIV napačno računana k Zg. Čarboli celotna 12. sekcija.

in 1913: s. Sp. Sv. Marijo Magdaleno in Škednjem v I. okoliškem vol. okraju.

Škedenj: 1907: del (ca $\frac{2}{3}$, ca 1030 vol. upr.) 13. sekcije V. vol. okraja — 1911: 1. sekcija V. vol. okraja — 1909 in 1913: s. Sp. in Zg. Sv. Marijo Magdaleno v I. okoliškem vol. okraju.

okolica: 1907: 17—19. sekcija V. vol. okraja — 1911: celi 8. in 9. ter del (ca $\frac{2}{3}$, ca 440 vol. upr.) 10. sekcije V. vol. okraja — pri tem so posamezni kraji takole razporejeni: Sv. Križ, Prosek, Miramar, Kontovel: 1907 19., 1911 8. sekcija; Opčine, Bane, Trebče: 1907 18., 1911 9. sekcija; Padriče, Gropada, Lipica, Bazovica: 1907 17., 1911 del 10. sekcije — 1909 in 1913: z Barkovljami, Greto in Rojanom v III. okoliškem vol. okraju.

Preden se lotimo podrobnejše analize volivnih rezultatov naših štirih volitev, si moramo še nekoliko ogledati splošen razvoj treh velikih strank v nekoliko večjem razdobju, da nam postanejo ti rezultati v širšem okviru bližnji in razumljivejši. Primerjavo moremo pričeti z letom 1897., ko je bila uvedena za volitve v dunajski parlament splošna kurija, dočim občinskih volitev pred letom 1909. zaradi premajhnega števila volivnih upravičencev sploh ne moremo upoštevati. Pokaže se nam sledeča slika³⁵:

leto	volivnih upravič.	glasovalo	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	ostali	it. nac. + disidenti	volivna udeležba
1897 a	36318	25319	6462	4464	14109	—	14109	69.7 %
1901 a	36072	22288	6438	4901	8039	2410 d	10469	61.8 %
1907 b	39821	28440	8166	9448	8425	1953 e	10383	71.4 %
1911 b	45246	37614	10653	10236	14337	897 f	15234	83.1 %
1909 c	41035	33894	9030	7144	11522	1547 g	13069	82.6 %
1913 c	42906	35440	8929	7618	15689	—	15689	82.5 %

leto	v % od števila volivnih upravičencev				v % od oddanih veljavnih glasov			
	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	it. + dis.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	it. + dis.
1897	17.8	12.3	38.9	38.9	25.6	17.6	55.8	55.8
1901	17.9	13.6	22.4	29.0	29.9	22.0	36.2	47.0
1907	20.5	23.7	21.2	26.1	29.0	33.6	30.0	36.9
1911	23.5	22.6	31.7	33.7	29.3	28.1	39.4	41.9
1909	22.0	17.4	28.1	31.8	30.1	23.8	38.4	43.6
1913	20.8	17.7	36.5	36.5	27.1	23.1	47.6	47.6

a: splošna kurija državnozborskih volitev — b: državnozborske volitve — c: občinske volitve — d: bivši župan Dompieri (poznejši krščanski socialisti) — e: krščanski socialisti — f: nemški nacionalisti — g: nemški nacionalisti, mazzinianci, Depangher, uradniški kandidati.

³⁵ Volivni rezultati 1897 po Öst. Statistik XLIX, 1901 po Öst. Statistik LIX, 1907—1913 glej opombo pri tabelah.

Kakor povsod pri navajanju rezultatov smo tudi v tem pregledu upoštevali samo prve volitve, ne pa ožjih, ker dajejo samo prve volitve pravo sliko razmerja vseh treh strank.

Kar se tiče občinskih, volitev, nam pokaže že ta razpredelnica, da jih ne moremo vključiti v splošno razvojno sliko. Socialistična stranka, pa v manjši meri tudi slovenska nacionalistična, je dosegla na njih mnogo manj glasov kakor pri volitvah v državni zbor — to pa seveda zaradi glasovanja po volivnih razredih. Tam, kjer je bila zmaga zaradi neenake volivne pravice že vnaprej zagotovljena vladajoči meščanski stranki, je opozicija vedno zbrala manj glasov; drobitev volivcev na razrede je bilo prav tako vedno opoziciji v škodo.

Če torej upoštevamo rezultate državnoborskih volitev, dobimo prav jasno razvojno črto. Moč italijanske nacionalistične liberalne stranke je v petnajstletju 1897—1911 močno padla. Dočim je konec 19. stoletja predstavljala stranka še večino vseh, ki so prišli na volišče, je zbrala leta 1911. le še okrog 40% veljavnih oddanih glasov in je bila pri vseh zadnjih volitvah (vštevši občinske) odločno šibkejša kakor njuni nasprotnici, slovenska in socialistična stranka, skupaj. Oglejmo si to razmerje še posebej:

	sl. nac. + soc.	it. nac. + dis.
1897	43.2%	55.8%
1901	51.9%	47.0%
1907	62.6%	36.9%
1911	57.4%	41.9%

Pri tem smo prišteli tudi italijanski stranki glasove vseh malih strank in skupin, upošteva je to, kar smo že zgoraj omenili o njih. Odstotki so računani od števila veljavnih glasov. Še celo za občinske volitve, ki so tako zelo favorizirale italijansko stranko, je razmerje naslednje:

	sl. nac. + soc.	it. nac. + dis.
1909	53.9%	43.6%
1913	50.2%	47.6%

Boljšo sliko kakor primerjanje odstotkov oddanih veljavnih glasov nam da primerjanje odstotkov, ki jih je kaka stranka dobila od celotnega števila volivnih upravičencev. Videli bomo prav stalno, brezizjemno naraščanje moči opozicije:

	sl. nac. + soc.	it. nac. + dis.
1897	30.1%	38.9%
1901	31.5%	29.0%
1907	44.2%	26.1%
1911	46.1%	33.7%

Vsekakor je to najtočnejša slika razvoja tržaškega političnega življenja. Italijanska liberalna stranka, ki je predstavljala l. 1897.

nekako dve petini volivnih upravičencev, je zastopala leta 1911. samo še eno tretjino. Socialisti in slovenski nacionalisti pa so v istem času narasli za polovico in so pred prvo svetovno vojno predstavljali že samo malo manj kot 50 % vseh volivnih upravičencev, vseh, ki so imeli pravico voliti, ne le onih, ki so se te pravice posluževali. Narasla je moč vsake opozicijske stranke posebej; slovenski nacionalisti so se dvignili z $\frac{1}{6}$ na približno $\frac{1}{4}$ volivnih upravičencev, socialisti pa so število svojih volivcev celo podvojili (z 12 % na 23%). Kakor pripominja Mihovilović, je zbrala italijanska stranka leta 1897. prav tako kakor leta 1911. nekaj nad 14.000 glasov; ostala je nekako pri isti absolutni številki in vsa urbanizacija, vse povečanje prebivalstva in s tem volivnih upravičencev se je v volivnih rezultatih izražalo le pri slovenskih nacionalistih in socialnih demokratih³⁶.

Socialistična stranka je dosegla največji uspeh, italijanska liberalna pa najnižji padec pri volitvah leta 1907. To je povsem razumljivo iz tedanjega celotnega političnega položaja v stari Avstriji. Volivna reforma je predstavljala dragoceno zmago delavskega razreda. V boju zanjo »je socialna demokracija zares mobilizirala velike ljudske množice«³⁷ in volitve leta 1907. so se vršile v znamenju zmagoslavja socialistične stranke in zmedenosti v vrstah liberalnega meščanstva, katerega predstavnik je bila v Trstu predvsem ravno italijanska liberalna stranka. Od vseh volitev v parlamentarni dobi Avstrije po letu 1860. so volitve leta 1907. prav gotovo še najbližje pokazale pravo razpoloženje ljudskih množic. Buržoazija se je leta 1911. že spet okrepila: v Trstu je italijanska liberalna stranka spet pridobila vrsto volivcev, ki so glasovali zanjo podkupljeni, prisiljeni ali pa pod vplivom silne propagande. Pri ocenjevanju volivnih rezultatov iz Trsta namreč nikoli ne smemo pozabiti na dejstvo, da je bila italijanska nacionalistična stranka v Trstu gospodujoča stranka, da je bil v njenih rokah ves gospodarski in upravni aparat, ves glavni tisk. Tržaški magistrat, katerega uradniki so izvrševali popise pri ljudskih štetjih — in znano je, da je morala leta 1910. celo takratna avstrijska vlada razveljaviti prvo popisovanje na tržaškem ozemlju —, je vodil tudi volivni upravni aparat. Magistrat je izdajal potrdila o potrebnem triletnem oziroma enoletnem bivanju v Trstu, magistrat je pripravljaval volivne imenike, izstavljal volilne legitimacije — in magistrat je bil trdno v rokah italijanske liberalne stranke. Tedanji tržaški socialistični in slovenski nacionalistični tisk je poln pritožb zoper postopanje magistrata ob volitvah. »Komora« je razpolagala z ogromnimi finančnimi sredstvi za propagando in podkupovanje. Najbolj razširjeni časopis »Piccolo« je pisal v korist italijanske liberalne stranke; nasproti temu pa je bil posebno slovenski socialistični tisk le slabo razvit. Da je bila uvedba volivne dolžnosti pri občinskih

³⁶ Mihovilović: Trst, s. 71.

³⁷ E. Kardelj (Sperans): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1939, s. 187.

volitvah tudi v korist italijanske liberalne stranke, smo že omenili. Povsem jasno je, da še daleč ne moremo šteti vseh, ki so glasovali za italijansko nacionalistično stranko, za njene zveste pristaše: to nam kaže že silno kolebanje števila glasov, ki ga je dosegla pri posameznih volitvah in ki ga pri ostalih dveh strankah ni opaziti. In če govorimo o narodnosti, nikakor ne moremo smatrati vseh volivcev italijanske liberalne stranke za Italijane. Za tržaško okolico nam to čisto jasno dokazujejo številke. V volivni sekciji Opčine—Bane—Trebče je bilo po štetju leta 1910. od 3176 avstrijskih državljanov 2923 Jugoslovanov in 201 Italijan, torej 6.3%. Če prištejemo k tem še 51 Nemcev, dobimo 7.9% — toda za »komoro« je glasovalo 129 volivnih upravičencev, to je, 15.4% volivnih upravičencev, 19.2% veljavnih oddanih glasov. V sekciji Kontovel—Prosek—Miramar—Sv. Križ ista slika: 9.1% Italijanov in Nemcev pa 15.5% volivnih upravičencev (18.2% veljavnih oddanih glasov) za italijansko nacionalistično stranko. Vse to je razložljivo le, če upoštevamo, da so glasovali za italijanske liberalce volivci slovenske narodnosti. Te glasove je dobivala »komora« s svojim denarjem, pritiskom in propagando.

Volivci italijanske liberalno-nacionalistične stranke so se rekrutirali predvsem iz višjih volivnih razredov. Leta 1909. je bilo od vseh volivnih upravičencev pristojnih 73 % v IV. volivni razred (vštevši II. okoliški volivni razred, ki je IV. mestnemu enak) — toda od vseh, ki so volili italijansko liberalno stranko, je bilo le 54% glasov oddanih v IV. razredu: ogromna razlika skoraj 20%, ki kaže, kako je bilo težišče italijanske nacionalistične stranke v višjih, bogatejših razredih. Za leto 1913. so odgovarjajoče številke 66% in 50% (točneje: 49.6% — torej pod polovico!). Višji razredi so bili torej tisti, ki so odločali volivne bitke v korist italijanske stranke; v IV. volivnem razredu pa so bile sile vseh treh strank približno enake:

	vol. upr.	udel.	slov.	sd.	ital.	it. + dis.
1909	30019	24451	7154	6818	6193	6693
1913	28429	22806	6687	6075	7775	7775

v % od v. upr.

	slov.	sd.	ital.	it. + dis.	udel.
1909	23.8	22.7	20.6	22.3	81.4%
1913	23.5	21.4	27.3	27.3	80.2%

Pa primerjajmo s tem podatke za višje volivne razrede (I.—III. mestni in I. okoliški):

	vol. upr.	udel.	slov.	sd.	ital.	it. + dis.
1909	11016	9443	1876	326	5329	6376
1913	14916	12634	2242	1543	7914	7914

v % od v. upr.

	slov.	sd.	ital.	it. + dis.	udel.
1909	17.0	3.0	48.4	57.9	85.5%
1913	15.0	10.4	53.0	53.0	84.7%

Ogromna, prav absolutna premoč italijanske stranke je očitna. Še bolj pa pride to do izraza, če ločimo rezultate mestnih in okoliških volivnih okrajev. V okolici je bila italijanska liberalna stranka zaradi absolutne narodnostne prevlade Slovencev v veliki manjšini tudi v višjem, prvem volivnem razredu. V mestnih okrajih pa je bilo razmerje sledeče:

višji razredi:

	vol. upr.	udel.	slov.	sd.	it.	it. + dis.
1909	9500	8083	969	326	4974	6021
1913	12857	10763	1174	1543	7265	7265

v % od v upr.

	slov.	sd.	ital.	it. + dis.	udel.
1909	10.2	3.4	52.4	63.4	85.1 %
1913	9.2	12.0	56.5	56.5	83.7 %

četrti razred:

1909	21967	16907	3170	5469	5822	6322
1913	19464	15513	2858	4480	6522	6522

1909	14.4	24.8	26.5	28.8	77.0 %
1913	14.7	23.0	33.5	33.5	79.7 %

Volivna udeležba je bila, kakor je razvidno iz teh števil, redno večja v višjih treh volivnih razredih.

Če si ogledamo zdaj vsak mestni volivni razred še posebej, bomo videli, da pada moč italijanske stranke prav točno od razreda do razreda: največja je v I. volivnem razredu, razredu velike buržoazije, najmanjša v IV., proletarskem. Za leto 1909. moramo seveda prišteti glasovom liberalne stranke tudi glasove za nemške in druge samostojne kandidate, ki so bili leta 1913. vsi oddani za italijansko stranko. Italijanski nacionalisti so torej dosegli:

v I. vol. razredu	1909: 76.3 % (sami 62.8)	1913: 68.8 %
v II. vol. razredu	64.0 %	49.5 %
v III. vol. razredu	59.2 %	52.2 %
v IV. vol. razredu	28.8 %	26.5 %
		49.1 %
		33.5 %

III. volivni razred, v katerem je volilo malomeščanstvo in ki so ga italijanski liberalci ponosno imenovali »la rocca della italianità«, je bil v resnici vedno manj v rokah italijanske nacionalistične stranke. Posebno se je to pokazalo leta 1913., ko so socialisti prvič postavili svoje kandidate v vseh volivnih okrajih tega razreda. Odstotek volivcev italijanske liberalne stranke je padel takoj z 59 % na 49 %. V petih volivnih okrajih je sicer še ostal nad 50 % (vse od števila volivnih upravičencev) ali prav blizu (49.2 v Sv. Vidu), pri Sv. Jakobu (z Zgornjo Čarbolo) pa je znašal samo še 30 %. Že leta 1909 so imeli italijanski liberalci v tem okraju le 41.2 % vol. upravičencev (z disidenti vred; sami 37.8 %),

toda tedaj so še prekašali socialiste (ki so kandidirali edino v tem okraju in zbrali 52.2 %) in so v ožji volitvi tudi zmagali nad njimi in Slovenci, ki so glasovali za socialiste. To je bila edina ožja volitev v vseh višjih razredih. Leta 1913. so pri Sv. Jakobu v III. razredu socialisti na prvem mestu (59.6 %), pred italijanskimi nacionalisti, ki so to pot že izgubili ožjo volitev proti socialistom (Slovenci so glasovali za socialiste). Združeni slovenski nacionalisti in socialisti so dosegli že v prvih volitvah preko polovice vseh volivnih upravičencev (52.4 % proti italijanskim 30 %).

V IV. razredu niso italijanski nacionalisti prav v nobenem okraju zbrali nad polovico glasov vseh volivnih upravičencev. Leta 1913. so dosegli 41% (Staro mesto) do 23% (Sv. Jakob), l. 1909. še manj. Proti svojim nasprotnikom so bili v manjšini:

	sl. + soc.	it. + dis.
1909	39.5	28.8
1913	37.7	33.5

Vse te številke jasno kažejo, kakšen je bil značaj italijanske liberalne stranke v Trstu in še bolj nam postane razumljivo, zakaj so se v vsej dolgi borbi za reformo občinskega volivnega reda »komoraši« tako krčevito upirali splošni in manj neenaki volivni pravici.

Celo v okoliških volivnih okrajih, kjer so volivci italijanske liberalne stranke predstavljali le manjšino, se kaže ista navezanost na višje, premožnejše razrede, kakor v mestu. Dočim so dosegli v II. razredu (enak mestnemu IV.) le 4.6 % (1909) oziroma 14.7 % (1913), so nabrali v I. (enak mestnim I.—III.) 23.4 % (1909) oziroma 31.5 % (1913).

Geografska razporeditev volivcev italijanske liberalne stranke nam bo pokazala isto navezanost na premožnejše predele, kakor smo jo opazili zdaj po rezultatih za posamezne volivne razrede. Glavna italijanska »komoraška« postojanka je bil južni del Novega mesta, torej ravno najbogatejšega mestnega okraja³⁸. Tu so bile pri obeh državnozborskih volitvah, 1907 in 1911, sekcije z najvišjim odstotkom italijansko-liberalnih volivcev (vse računano od števila volivnih upravičencev) (1907: 6. sekcija: 42.3 %, 1911: 1. sekcija II. v. okraja: 56.0 %, 2. s.: 47.1 %). V severnem delu Novega mesta prevladujejo prebivalci slovenske narodnosti nad Italijani, zato je tam tudi italijanska liberalna stranka šibkejša od slovenske; zato tudi povprečni odstotek italijansko-liberalnih volivcev v vsem Novem mestu ni tako velik, kakor bi pričakovali po premožnosti okraja (1911 39.7 %, torej za Novo in Staro mitnico ter Starim me-

³⁸ Podatki za socialno strukturo posameznih mestnih okrajev in predelov so posneti tu in v vsej razpravi po P. Luzzatto Fegiz: La popolazione di Trieste, Trieste 1929, posebej s. 34 in 91 ter karta na s. 41. Poklicna statistika volivnih upravičencev 1907, ki je bila objavljena v Ost. Statistik XCI, ne prinaša k tem podatkom nič novega, ker upošteva prevelike enote (celotne volivne okraje).

štom). Druga velika postojanka je bila v drugem najbogatejšem mestnem okraju, v Novi mitnici (najmanj v severozapadnem delu, kjer je mnogo slovenskega prebivalstva). V posameznih sekcijah tega okraja so dobili italijanski liberalni kandidati leta 1907 37.3 in 24.1 % (ozemlje te sekcije ni vse v Novi mitnici), leta 1911. pa 54.3, 47.9, 47.9 in 37.5 % (severozapadni del) in so bili obakrat v vseh sekcijah po glasovih prva stranka. Povprečje v vsem okraju leta 1911. je bilo 47.2 %. Na tretjem mestu je uradniški okraj Stara mitnica (1907: 27.8 in 21.2 % — 1911: 53.4, 47.1, 47.1, 42.3, 41.4 in 38 %, pri čemer sta spet na prvih mestih obe sekciji z najpremožnejšim prebivalstvom) s povprečjem 43.7 % (1911). Izjemo od našega splošnega pravila tvori revni mestni okraj Staro mesto: tu je bila italijanska liberalna stranka zelo močna. Tu je prevladoval — v nasprotju z drugim revnim okrajem, Sv. Jakobom, kjer je bila italijanska stranka zelo šibka — proletariat brez stalne službe, »priložnostno delavstvo, preživljajoče se z raznovrstnimi neenakomernimi deli, kakor jih nudi primorsko in pristaniško mesto«³⁹. Tu je bilo torej mnogo več nezavednega delavstva, tu je kupovanje glasov toliko lažje igralo svojo vlogo. Poudariti je pa treba, da tudi socialisti niso bili ravno slabo zastopani v Starem mestu. Leta 1911. so sicer precej zaostali za italijanskimi liberalci (23.7 % : 41.7 %), leta 1907., ko je razpoloženje delovnega ljudstva še razmeroma najbolj prišlo do izraza, pa so jih celo presegli (31.4 % : 30.6 %). Kakor Novo mesto se je delil tudi mestni okraj Sv. Vid po politični sliki na dva dela: v premožnejšem severozapadnem delu so prevladovali volivci italijanske liberalne stranke (leta 1907. 11. sekcija 30.5 %, 1911: 2. s. IV. v. okraja 44.0 %, 1. s. 39.2 %), v revnejšem jugovzhodnem pa socialistični in slovenski nacionalistični.

Na ta način smo prav za prav povedali že tudi to, kje so bili za italijansko liberalno stranko najslabši predeli mesta. To je bil predvsem ves delavski mestni okraj Sv. Jakob, glavna postojanka socializma, kjer so, kakor smo videli, izgubili italijanski liberalci leta 1913. bitko celo v III. volivnem razredu. Tu so italijanski liberalci v državnoborskih volitvah daleč zaostajali za socialisti in bili približno enako močni kot slovenski nacionalisti.

	soc.	it. n.	sl. n.
1907	42.3 %	14.7 %	16.9 %
1911	57.8 %	23.2 %	20.4 %

Leta 1909. v IV. razredu pri občinskih volitvah »komoraši« pri Svetem Jakobu (z Zg. Čarbolo) sploh niso prišli v ožjo volitev, ki se je bila le med socialisti in slovenskimi nacionalisti. Drug tak predel je bil severni del Novega mesta, kjer so živeli Slovenci. Tu so bili italijanski liberalci po številu glasov na zadnjem mestu, za slovenskimi nacionalisti in socialisti. Dosegli so leta 1907. v 5. sekciji (tu

³⁹ Označba A. Melika v Geografskem vestniku XII—XIII, Ljubljana 1937 (O poklicni sestavi prebivalstva v mestih Jugoslavije, s. 202 ss).

je vključena tudi Greta) 15.5 %, leta 1911. v 3. sekciji II. v. okraja 25.5 % in v 4. (z Greto) 19.1 %. Da pa nas ne bo motilo ozemlje Grete, naj za primerjavo navedemo, da so pri občinskih volitvah, kjer Greta ni volila v mestu, leta 1913. imele južne sekcije Novega mesta v IV. volivnem razredu italijansko večino (1. in 2. sekcija), severne pa slovensko (3. in 4.), in to v prvih in ožjih volitvah. Tretji del desta, kjer so bili italijanski liberalci zelo šibki, je bil revnejši, jugovzhodni del Sv. Vida. Tudi tu so bili od vseh treh strank po številu glasov na zadnjem mestu (1907: 12. sekcija — z Zg. Čarbolo — 14.1 %, 1911: 3. s. IV. v. okraja 26.6 %, 5. s. 21.0 %).

Kakor hitro prestopimo meje mesta in preidemo v predmestja in okolico, silno pade odstotek volivcev italijanske nacionalistične stranke, prav tako, kakor silno pade odstotek prebivalstva italijanske narodnosti. Edina izjema je Kjadin, ki spada po svoji politični opredelitvi povsem v vrsto za italijansko nacionalistično stranko ugodnejših mestnih okrajev (1911: 40.0 %) in ima tudi največ italijanskega prebivalstva. To pa je tudi edino predmestje, kjer je bila italijanska liberalna stranka po številu glasov na prvem mestu med tremi strankami; v vseh drugih predmestjih in v vsej okolici je zaostajala za slovensko nacionalistično in po večini tudi za socialistično. Razen v Kjadinu italijanska liberalna stranka skoraj nikjer ni dosegla ene petine glasov vseh volivnih upravičencev. Toda o predmestjih in okolici bomo več govorili kasneje.

Trst je združeval na majhnem ozemlju dvojno borbo. Prvič se je tu ob velikem gospodarskem razvoju in ob silni rasti pristanišča zgodaj in zelo močno razvila socialna demokracija in se je vršil ogorčen boj med razrednimi strankami: socialno-demokratično na eni ter obema meščanskima, slovensko in italijansko na drugi strani. Ostrina boja je bila pri tem dvojna: v mestu so se borili socialisti predvsem proti gospodujoči »komori«, v okolici pa bolj proti tam prevladujoči slovenski nacionalistični stranki. Drugič pa je besnel v Trstu narodnostni boj, saj je bilo narodnostno vprašanje v vsej stari Avstriji »os političnega življenja«⁴⁰. Tu sta si stali nasproti italijanska in slovenska meščanska nacionalistična stranka. Pri tem je predstavljala italijanska buržoazija gospodujočo, tlačéčo in za ohranitev oblasti se borečo silo. Stalin je v članku »Marksizem in narodnostno vprašanje«, napisanem leta 1912/13, sijajno orisal značaj in pomen take borbe. »Omejevanje svobodnega gibanja, odvzemanje volivnih pravic, jezikovno utesnjevanje, krnjenje šol in druge represalije zadevajo delavstvo v prav nič manjši, če ne še v večji meri kakor buržoazijo. Tako stanje more samo zavirati svoboden razvoj duhovnih sil proletariata podrejenih narodov. Nemogoče je resno govoriti o polnem razvoju duhovnih nadarjenosti tatarskega ali židovskega delavca, če mu ne dajo, da bi se posluževal rodne jezika na shodnih in predavanjih, če mu zapirajo

⁴⁰ I. V. Stalin: Marksizem in nacionalnjy vopros, Sočinenija, tom 2. Moskva 1946, s. 318.

šole. Politika narodnostnih represij pa je nevarna za stvar proletariata še z druge strani. Odklanja namreč pozornost širokih slojev od socialnih vprašanj, od vprašanj razredne borbe v stran narodnostnih vprašanj, vprašanj, ki so skupna za proletariat in buržoazijo. To pa ustvarja ugodna tla lažnim pridigam o harmoniji interesov, da se potlačijo razredni interesi proletariata, da se duhovno zaslužijo delavci. S tem se ustvarja resna zapreka zedinjenju delavcev vseh narodnosti. Če je pomemben del poljskega delavstva do zdaj ostal v duhovnem suženjstvu meščanskih nacionalistov, če je do zdaj ostal izven mednarodnega delavskega gibanja, se je zgodilo to v glavnem zaradi tega, ker ustvarja prastara protipoljska politika 'oblastnikov' tla za tako suženjstvo, ker otežkoča osvoboditev delavstva iz tega suženjstva⁴¹.« Prav ta oznaka velja za Trst pred prvo svetovno vojno. Nacionalistična propaganda z obeh strani, tako italijanske kakor slovenske, gospodarska in upravna oblast italijanske nacionalistične stranke, močnost silnega pritiska in podkupovanja z njene strani, tisk, dejstvo, da je socialna demokracija kljub svojim zaslugam »v bistvenih vprašanjih zavzemala napačno stališče⁴² — vse to je prispevalo k temu, da stranka tržaškega delavstva tudi v proletarskem, četrtem volivnem razredu ni bila vedno najmočnejša stranka. V vrstah socialno-demokratske stranke so bili tako Italijani kakor Slovenci, ali točneje, v Trstu so obstajale tri socialno demokratske stranke: italijanska, jugoslovanska in nemška. Čeprav socialisti v narodnostnem vprašanju niso zastopali pravilnega stališča, čeprav je bilo v socialistični stranki marsikaj napačnega, vendar lahko vidimo v sodelovanju slovenskih in italijanskih delovnih množic v tedanji socialistični stranki v Trstu zametek sedanjega sodelovanja vsega antifašističnega prebivalstva Trsta. Pri državnozborskih volitvah so postavljali socialisti v mestnih volivnih okrajih italijanske, v okoliškem volivnem okraju pa slovenske kandidate. Pri obeh občinskih volitvah so postavili socialisti v mestu tudi nekaj slovenskih kandidatov: po dva vsakokrat, kar je bilo seveda mnogo premalo, če primerjamo s številom volivcev slovenske narodnosti. Ta dva kandidata sta bila obakrat eden v volivnem okraju Novo mesto, drugi pa v volivnem okraju Nova mitnica - Škorklja, oboje seveda v IV. volivnem razredu. Novo mesto je imelo leta 1910. po avstrijski uradni statistiki 24.4 % jugoslovanskega prebivalstva, Nova mitnica in Škorklja pa 22.2 %. Po odstotku prebivalstva jugoslovanskih narodnosti je ta dva volivna okraja prekašal volivni okraj Sv. Jakob - Zg. Čarbola s 24.9 %, kjer pa niso socialisti postavili nobenega slovenskega kandidata. Bila pa sta Novo mesto in Nova mitnica - Škorklja tista dva volivna okraja, v katerih je slovenska nacionalistična stranka dobila pri obeh občinskih volitvah v IV. razredu največji odstotek glasov. V zameno za slovenske kandidate v mestu so postavili socialisti pri

⁴¹ I. V. Stalin: cit. delo, s. 308—309.

⁴² E. Kardelj (Sperans): cit. delo, s. 185.

obeh občinskih volitvah v okolico po enega italijanskega kandidata in sicer v III. volivnem okraju (II. voliv. razr.), kjer so volila predmestja Barkovlje, Rojan in Gręta ter vsa okolica. Ta okraj je imel od vseh okoliških najmanjši odstotek italijanskega prebivalstva (18.6 %), bil pa je edini, v katerem sta bila v II. volivnem razredu dva kandidata — I. in II. okraj sta volila samo po enega člana mestnega sveta. Italijanska nacionalistična stranka je dosegla pri obeh občinskih volitvah v II. razredu v tem okraju od vseh treh okoliških najboljši uspeh (1909: 5.5 %, 1913: 17.3 %), prav tako pa tudi slovenska nacionalistična (1909: 53.6 %, 1913: 54.1 %). Te mešane candidature, tako v mestu kakor v okolici, so vzbudile v vrstah obeh nacionalističnih strank strahovito ogorčenje. Pri glasovanju so dobili ti kandidati prav toliko glasov (z običajnimi malenkostnimi razlikami) kakor njihovi sokandidati druge narodnosti; nikjer niso dobili zaradi svoje narodnosti več ali manj glasov. Tako je n. pr. v III. okoliškem volivnem okraju dobil italijanski socialistični kandidat leta 1909. 516, slovenski pa 515 glasov; v Novi mitnici leta 1913. slovenski kandidat 582, italijanski 589 glasov.

Da je socialistična stranka kot delavska stranka temeljila na volivcih IV. volivnega razreda, seveda ni treba poudarjati. To se kaže že po tem, da pred reformo občinskega volivnega zakona socialisti sploh niso mogli priti do zastopstva v občinskem svetu, pa po tem, da še leta 1909. in 1913. niso kandidirali v vseh višjih razredih. 80 % vseh socialističnih glasov je odpadlo leta 1913. na IV. mestni in II. okoliški volivni razred; od vseh volivnih upravičencev pa je bilo v ta razred pristojnih 66 %. V mestnih volivnih okrajih je bilo 60 % vseh volivnih upravičencev tega leta v IV. volivnem razredu; 74 % vseh socialistov je bilo v IV. razredu. V okolici pa socialisti v prvem razredu sploh niso kandidirali, niti leta 1909., niti leta 1913. Prav tako, kakor raste moč italijanske liberalne stranke od nižjih proti višjim razredom, tako pada v smeri proti višjim razredom moč socialistične stranke. V posameznih razredih so dobili socialisti:

v IV. volivnem razredu:	1909: 24.9 %	— 1913: 23.0 %
III.	(4.3 %)	19.2 %
II.	3.3 %	5.1 %
I.	—	—

V prvem razredu svojih kandidatur sploh niso postavljali. V drugem, kjer je volilo uradništvo, so kandidirali obakrat, vendar so dobili le majhno število glasov, nekako eno dvajsetino vseh volivnih upravičencev. Opazen pa je napredek od prvih do drugih občinskih volitev. Poseben napredek je zaznamovati v III. volivnem razredu, kjer je volilo malomeščanstvo. Leta 1909. so postavili socialisti candidature le pri Sv. Jakobu (z Zg. Čarbolo en volivni okraj), šele leta 1913. pa tudi v ostalih petih okrajih. Uspeh je bil prav dober. Za ocenitev socialističnega volivnega rezultata v III. razredu naj dodamo še tele številke: v III. razredu je bilo leta 1913. 20.9 % vseh

volivnih upravičencev; od vseh socialističnih glasov pa jih je bilo tega leta oddanih v III. razredu 21.6 %. Številki sta si skoraj povsem enaki; socialisti so bili torej v tem razredu povsem enakovredno zastopani.

V samem mestu je bila najmočnejša socialistična postojanka Sv. Jakob, delavski, najrevnejši mestni okraj. V obeh državno-zborskih volitvah so bili tu socialisti od vseh treh strank najmočnejši v vseh sekcijah; večkrat so imeli celo več glasov, kakor obe ostali stranki skupaj (leta 1907: 42.7 % in 41.8 %, leta 1911: 41.2 %, 38.9 %, 35.9 % in 35.6 % od števila volivnih upravičencev; od oddanih veljavnih glasov: 1907: 55 %, 1911: 50—42 %). V občinskih volitvah so bili prav tako najmočnejša stranka v IV. razredu in leta 1913. tudi v III., kakor smo že omenili. Kako močno socialističen je bil Sv. Jakob, je videti tudi iz tega, da je bilo pri občinskih volitvah v vseh višjih razredih oddanih v tem volivnem okraju (prišteta je še Zg. Čarbola) za socialistično stranko mnogo več glasov, kakor pa v drugih okrajih. Že v III. razredu so dobili socialisti v sv. jakobskem volivnem okraju 39.6 % glasov od števila volivnih upravičencev (1913), v naslednjem zase najboljšem okraju pa 20.4 %. V II. volivnem razredu so dosegli pri Sv. Jakobu leta 1909. 6.8 %, v naslednjem najboljšem okraju pa 3.3 %, ali, leta 1913. 11.4 % v primeri s 5.6 %. Druga močna postojanka tržškega delavskega gibanja je bil revnejši del Sv. Vida, to je, jugovzhodni del. Tudi tu so bili socialisti najmočnejša od vseh treh strank in le malo da ne tako močna kakor obe oni skupaj (1907: 12. sekcija, z Zg. Čarbolo: 36.7 %, 1911: 5. sekcija IV. volivnega okraja: 39.1 % od števila volivnih upravičencev — od oddanih veljavnih glasov: 1907: 48 %, 1911: 47 %).

Tema dvema mestnima deloma se je leta 1907. po moči socialistične stranke pridružilo še Staro mesto, drugi najrevnejši okraj, s svojim srednjim in vzhodnim delom (I. sekcija 37 % od volivnih upravičencev, 48.9 % od oddanih veljavnih glasov). Italijanski nacionalisti so tedaj v tem predelu znatno zaostali za socialisti. Vendar socialisti v Starem mestu uspeha iz leta 1907. niso pozneje več dosegli; o vzrokih smo že govorili. Leta 1911. je bil najboljši uspeh 27.0 % (od volivnih upravičencev — v 3. sekciji I. volivnega okraja) in 26.2 % (v 2. sekciji), toda vse manj kot italijanski liberalci. V zapadnem delu Starega mesta so bili socialisti vedno slabše zastopani; tu, ob obali, je bil tudi premožnejši del okraja (1907: 26.4 %, 1911: 18.8 %, vse od vol. upr.). V celem bomo rekli za Staro mesto, kakor smo že omenili, da so bili tu socialisti (ne glede na izredne uspehe v letu 1907.) prav dobro zastopani, dasi so zaostajali za italijanskimi liberalci. Isto velja za južnejši del Stare mitnice, ki bi jo označili kot socialno mešan, pretežno uradniški mestni okraj (1907: 10. sekcija s Kadinjem 31.5 %, 1911: 6. sekcija III. volivnega okraja 29.6 %, 1. sekcija 26.4 %).

Najslabše v vsem mestu so bili socialisti zastopani v najbogatejšem mestnem okraju Novem mestu, in sicer na jugu (1907: 10.8 %,

1911: 10.2 % in 9.6 %). Pod eno petino volivnih upravičencev je glasovalo za socialiste še v Novi Mitnici (1907: 18.9 %, 16.0 %, 1911: 15.9 %, 15.3 % in 13.9 %), severozapadnem delu Sv. Vida (1907: 14.4 %, 1911: 19.9 %, 19.1 % in 17.0 %), ostalem delu Novega mesta (1907: 17.7 %, 1911: 20.0 %, 14.3 %), večjem delu Stare mitnice (21.0 %, 20.6 %, 16.2 % in 15.0 % leta 1911, 22.2 % leta 1907.) in že omenjenem zapadnem delu Starega mesta (1911: 18.8 %).

Naraščanje socialističnih glasov v predmestjih in okolici je prav jasno razvidno že iz kratke dobe 1907—1913. V petem volivnem okraju je pri državnozborskih volitvah leta 1907. glasovalo za socialiste 16.9 % volivnih upravičencev, leta 1911. pa 21.4 %. Pri občinskih volitvah pa je bilo v okoliškem II. volivnem razredu oddanih leta 1909. 16.7 %, leta 1913. pa 18.7 % za socialistične kandidate. Da so bili odstotki pri občinskih volitvah za socialiste vedno nižji kakor pri državnozborskih, smo že poudarili — če to upoštevamo, vidimo prav stalen napredek socialistične stranke v predmestjih in okolici.

Od vseh delov Trsta je bila socialistična stranka najmočnejša v predmestjih, najšibkejša v okolici (upoštevane so upravne, ne volivne meje — rezultati so iz leta 1911.):

mesto 22.2% od števila volivnih upravičencev
predmestja 25.0 %
okolica 17.4 %.

V predmestjih so bili socialisti najbolj zastopani v Kolonji, Zgornji Čarboli in Greti. Tu so bili prav tako močni, ali celo močnejši, kakor v mestnem sv. jakobskem okraju.

1911 od vol. upr. 1913 od odd. velj. glasov II. r.

Kolonja	nad 36.7 %	45.0 %
Zg. Čarbola	37.9 %	41.3 %
Greta	približno 30.6 %	39.5 %

V Kolonji in Zgornji Čarboli so bili daleko najmočnejša stranka, v Greti pa so bili skupaj s slovenskimi nacionalisti na prvem mestu (leta 1913, v II. razredu prav isto število glasov, leta 1911. v 4. sekciji II. volivnega okraja, kjer je volil tudi del Novega mesta, Slovenci 7 glasov več). V naslednjo skupino po številu socialističnih glasov spadajo predmestja Kjadin, Zg. Sv. Marija Magdalena, Vrdela, Rojan, Škorklja, Rocol. Tukaj so predstavljali socialisti po veliki večini drugo najmočnejšo stranko za slovenskimi nacionalisti (v Kjadinu za italijanskimi liberalci).

1911 od vol. upr. 1913 od odd. velj. glasov II. r.

Kjadin	28.0 %	34.5 %
Zg. Sv. Mar. Magdalena	26.9 %	33.2 %
Vrdela	s Kolonjo 28.5 %	32.3 %
Rojan	z Barkovljami 19.3 %	32.1 %
Škorklja	22.5 %	30.4 %
Rocol	29.2 %	25.6 %

Slabše so potem zastopani socialisti v Škedenju in Spodnji Sv. Mariji Magdaleni, najslabše pa v Lonjeru in Barkovljah, kjer je, njih odstotek prav neznaten.

	1911 od vol. upr.	1913 od odd. velj. glasov II. r.
Škedenj	9.1 %	17.3 %
Sp. Sv. Mar. Magdalena	17.0 %	14.4 %
Lonjer	približno 1.5 %	4.8 %
Barkovlje	z Rojanom 19.3 %	4.5 %

V okolici so bili kraji, kjer so imeli socialisti svojo najmočnejšo postojanko v vsem Trstu, pa kraji, kjer so bili najšibkejši na vsem ozemlju mestne občine. Pod prvim mislimo na ribiški kraj Sv. Križ, kjer je bilo leta 1913. 51.8 % vseh oddanih veljavnih glasov socialističnih, torej več, kakor slovenskih in italijanskih nacionalističnih skupaj. Pod drugim pa so kraji Bazovica, Lipica, Gropada in Padriče, kjer ni bil leta 1913. v II. razredu oddan niti cel odstotek glasov (od oddanih veljavnih) za socialistično stranko. Slika socialističnih volivcev v okolici je naslednja:

	1911 od vol. upr.	1913 od odd. velj. glasov II. r.
Sv. Križ	} 21.8 %	51.8 %
Prosek-Miramar-Kontovel		8.5 %
Bane-Trebče	} 16.6 %	7.3 %
Opčine		7.3 %
Bazovica-Lip.-Grop.-Padr. ca	1.5 %	0.8 %

Slovenska nacionalistična stranka je bila sicer meščanska stranka, vendar po strukturi svojih volivcev močno različna od italijanske liberalne stranke. Dočim so imeli italijanski liberalci v IV. razredu (z II. okoliškim) le pod polovico (1913: 49.6 %) svojih volivcev, torej daleko pod povprečjem (1913: 66 %), so jih imeli slovenski nacionalisti 75 % (1913), torej precej nad povprečjem — kar dokazuje, da je bila glavna moč slovenske stranke v IV., proletarskem volivnem razredu, kakor pri socialistični stranki, dasi ne tako močno (socialisti so imeli v IV. razredu 80 % svojih volivcev). Če primerjamo še številke za leto 1909., opazimo prav isto: ob povprečju 75 % so imeli slovenski nacionalisti v IV. razredu 79 % svojih volivcev. Vse to kaže, da so se »nižji sloji« slovenskega prebivalstva v Trstu precej odzivali pozivom svojega meščanstva k borbi v korist »domovine« — saj to se je pri gibanjih buržoazije zatiranih narodov večkrat dogajalo⁴³. Obstajala pa je razlika med položajem slovenske narodnjaške stranke v mestnih in okoliških volivnih okrajih. V mestnih okrajih je bilo v IV. volivnem razredu (1913):

- 60 % vseh volivnih upravičencev
- 47 % vseh volivcev italijanske liberalne stranke
- 71 % vseh volivcev slovenske nacionalistične stranke
- 74 % vseh volivcev socialistične stranke.

⁴³ I. V. Stalin: cit. delo, s. 306.

Razlika med slovenskimi nacionalisti in socialisti ni velika; obe temelje trdno in močno nad povprečjem v IV. volivnem razredu. V okolici pa je precej drugače (1913):

- 81 % vseh volivnih upravičencev
- 73 % vseh volivcev italijanske liberalne stranke
- 78 % vseh volivcev slovenske nacionalistične stranke
- 100 % vseh volivcev socialistične stranke.

Tu je težišče slovenske nacionalistične stranke že bolj v bogatejšem, I. volivnem razredu. Razlika s povprečjem sicer še ni velika (I. 1909. povprečje 83 %, Slovenci 81 %), vendar pa je značilna. V okoliških volivnih razredih je bila borba med slovenskimi narodnjaki in socialisti prav ostra razredna borba. Ker so bili Italijani tu narodnostno v veliki manjšini, je bila mnogo manjša tudi pomembnost njihove liberalne nacionalistične stranke in voditelje slovenske nacionalistične stranke v okoliških volivnih razredih je vedno bolj prevzemal strah pred naraščajočo socialno demokracijo. Med tem, ko je bil, da tako rečemo, ves »srd« slovenskih narodnjakov v okolici obrnjen proti socialistom, so v mestnih volivnih okrajih podpirali socialistične kandidate v borbi proti glavnemu obojnemu nasprotniku, italijanskim liberalcem. V okolici je bila slovenska stranka vodilna, v mestu je bila v opoziciji.

Oglejmo si še natančneje socialno strukturo slovenskih nacionalističnih volivcev v mestnih volivnih razredih. V vseh višjih razredih so bili podpovprečno zastopani, torej prav nasprotno kot volivci italijanske liberalne stranke. Zanimiva pa je primerjava s socialisti (1913):

	povprečje	Slov. nac.	soc. dem.
III. razred	20.9 %	16.2 %	21.6 %
II. razred	14.8 %	10.9 %	4.0 %
I. razred	4.1 %	1.9 %	0.0 %

V tretjem razredu so bili socialisti prav dobro zastopani, slovenski nacionalisti pa precej slabše. Tako v malomeščanskem volivnem razredu — v obeh gornjih dveh pa je bilo drugače. Tu so bili socialisti zelo šibki, slovenski narodnjaki pa sicer niso zbrali ravno mnogo glasov, vendar so imeli tudi med najpremožnejšim prebivalstvom nek stalen, trden kader volivcev.

Odstotek glasov, ki ga je dosegla slovenska nacionalistična stranka v posameznih razredih, je prav tako kakor pri socialistih padal od proletarskega proti premožnejšim razredom. Odstotki so računani od števila volivnih upravičencev posameznih volivnih razredov.

v IV. razredu: 1909:	14.4 %	— 1913:	14.7 %
III.	10.3 %		9.7 %
II.	10.3 %		9.2 %
I.	9.3 %		5.8 %

Najmočnejša postojanka slovenske nacionalistične stranke v mestu je bil severni del Novega mesta (1907: z Greto 17.7 % od števila volivnih upravičencev, 1911: 31.2 % z Greto in 25.6 %), kjer je bila najmočnejša od vseh treh strank in je tudi v ožjih volitvah zmagovala nad italijanskimi liberalci. Druga taka postojanka je bil srednji in jugovzhodni del Sv. Vida (1907: 15.1 % z Zg. Čarbolu, 1911: 24.2 % in 20.7 %). Tu so slovenski nacionalisti pri veliki večini volitev prevladovali nad italijanskimi liberalci (tako tudi v občinskih volitvah v IV. razredu), a zaostajali za socialisti, posebno na jugovzhodu. Prav tako močna postojanka slovenske nacionalistične stranke je bil Sveti Jakob, kjer so bili seveda socialisti vselej na prvem mestu (slov. nacionalisti 1907: 19.6 % in 13.9 %, 1911: 23.0 %, 22.2 %, 20.8 % in 16.4 %). Slovenski nacionalistični volivci so bili posebno številni v južnih in vzhodnih predelih Sv. Jakoba — v teh sekcijah so bili tako pri parlamentarnih kakor pri občinskih volitvah (v IV. razredu) močnejši od italijanske liberalne stranke. Velik odstotek so dosegli slovenski nacionalisti še v severozapadnem delu Nove mitnice (1911: 21.6 %). Če premotrimo socialno strukturo predelov z močnim odstotkom slovenskih nacionalističnih volivcev, bomo videli, da so to ne ravno vselej, vendar pa večinoma manj premožni deli mesta.

Manjše število glasov so dobili slovenski narodnjaki v južnem delu Novega mesta (1907: 9.7 %, 1911: 17.1 % in 11.9 %), v severozapadnem delu Sv. Vida (1907: 6.9 %, 1911: 15.8 % in 9.1 %), v večjem delu Nove mitnice (1907: 10.1 %, 1911: 14.8 %, 12.3 %, 10.4 %), v celem mestnem okraju Stari mitnici (1907: 8.5 % in 7.9 %, 1911: 12.6 %, 12.5 %, 11.2 %, 10.2 %, 9.3 % in 7.9 %) — najslabše pa so bili vselej zastopani v Starem mestu (1907: 5.1 % in 4.6 %, 1911: 7.0 %, 6.1 % in 5.2 %) in to skoraj prav brez izjeme v vseh parlamentarnih in občinskih volitvah, ne glede na razrede.

Če primerjamo uspehe slovenske nacionalistične stranke z uradno narodnostno statistiko po mestnih okrajih, bomo opazili prav lepo medsebojno razmerje.

Jugoslovanov l. 1910. Slov. nac. l. 1911.

Novo-mesto	24.4 %	24.3 %
Sv. Jakob	23.8 %	24.5 %
Sv. Vid	18.6 %	21.3 %
Nova mitnica	16.4 %	17.9 %
Stara mitnica	11.4 %	15.6 %
Staro mesto	9.9 %	8.4 %

Odstotke smo računali pri narodnosti od števila prisotnih avstrijskih državljanov, pri volitvah pa od števila veljavnih oddanih glasov, kakor je treba pri taki primerjavi, da nas ne moti število neveljavnih in neoddanih glasov, ki zniža odstotek, računan od števila volivnih upravičencev, pa ga je treba praviloma enakomerno porazdeliti med vse stranke. Primerjava pa nam ne pokaže samo tega, kako točno

odgovarjajo v mestu okraji z večjim ali manjšim deležem slovenskega (in srbskega ter hrvatskega) prebivalstva okrajem z večjim ali manjšim odstotkom slovenskih narodnjaških volivcev, ampak nam prav v podrobnostih pokaže nepravilnost in krivičnost uradnega štetja. V štirih mestnih okrajih (od šestih) je delež slovenske nacionalistične stranke večji od deleža uradno zabeleženih ljudi s slovenskim, hrvatskim ali srbskim občevelnim jezikom. Ker Italijani za slovensko stranko pač nikdar niso glasovali, dočim se je nasprotno večkrat zgodilo (kakor smo že pokazali), nam že samo te številke dokazujejo »zanesljivost« avstrijske statistike narodnosti pri ljudskih štetjih. Pri tem pa socialističnih glasov, med katerimi je bilo zelo mnogo, morebiti celo nad polovico, slovenskih volivcev⁴⁴, nismo upoštevali, niti ne tega, da je bilo med neglasujočimi verjetno več Slovencev kakor Italijanov⁴⁵.

Znatno močnejše kakor v mestu samem, kjer so dobili 14.6 % glasov od števila volivnih upravičencev, so bili slovenski nacionalisti zastopani v predmestjih, kjer so bili z 41.4 % (vse leta 1911) že najmočnejša od vseh treh strank, močnejša od obeh ostalih skupaj.

		1911 od v. upr.		1911 od odd. vel.	1913 II. v. r. od odd. velj.	jgsl. 1910
Lonjer	pribl.	83.7 %		pribl.	93.4 %	86.3 % 95 %
Barkovlje	z Rojanom	53.7 %	z Rojanom	63.8 %	81.9 %	79 %
Sv. M. Magd. Sp.		60.0 %		70.8 %	74.9 %	80 %
Škedenj		59.4 %		69.7 %	71.4 %	64 %
Sv. M. Magd. Zg.		45.9 %		55.1 %	53.5 %	56 %
Vrdela	s Kolonjo	43.7 %	s Kolonjo	50.9 %	49.6 %	62 %
Rojan	z Barkovljami	53.7 %	z Barkovlj.	63.8 %	49.5 %	69 %
Škorklja		33.5 %		40.0 %	44.6 %	44 %
Kolonja	z Vrdelo	43.7 %	z Vrdelo	50.9 %	40.6 %	61 %
Greta	pribl.	31.2 %	pribl.	37.5 %	39.5 %	49 %
Rocol		32.3 %		40.9 %	39.1 %	44 %
Zg. Čarbola		24.4 %		30.6 %	32.1 %	29 %
Kjadin		13.4 %		16.3 %	13.1 %	21 %

Če vzamemo za podlago rezultate občinskih volitev leta 1913. v II. volivnem razredu — le ti nam dajejo po sekcijah številke za vsako predmestje posebej — vidimo, da je bila slovenska nacionalistična stranka najmočnejša v 9 od 13 predmestij, torej v ogromni večini; v 5 izmed teh je bila močnejša od obeh drugih strank skupaj: v 1 (Greta) je delila prvo mesto s socialisti, v 2 (Kolonja, Zg. Čarbola) je bila na drugem mestu za socialisti in le v 1 (Kjadin) je bila na zadnjem mestu, le tu je zaostajala po številu glasov

⁴⁴ Po G. Gregorinu Mihovilović: cit. delo, s. 70—71.

⁴⁵ Mihovilović: cit. delo, s. 71.

za italijansko liberalno stranko. Ob primerjanju volivnih rezultatov z narodnostno statistiko bomo opazili dokaj lepo soglasje, ki pa seveda ni popolno (posebej tvorijo izjemo Rojan, Zg. Sv. Marija Magdalena in Škorklja). Dopolnitev sliki, ki jo daje primerjanje odstotkov glasov za slovensko stranko in odstotkov prebivalstva jugoslovanskih narodnosti, daje razvrstitev glasov za italijansko nacionalistično stranko v predmestjih.

		1911 od vol. upr.		1911 od odd. volj.	1913 II. v. r. od odd. velj.	jgsl. 1910
Lonjer	pribl.	4.4 %		pribl.	4.9 %	9.0 % 95 %
Sv. M. Magd. Sp.		7.7 %			9.1 %	10.6 % 80 %
Škedenj		15.8 %			18.7 %	11.4 % 64 %
Sv. M. Magd. Zg.		10.6 %			12.5 %	13.3 % 56 %
Barkovlje	z Rojanom	11.1 %	z Rojanom	13.2 %	13.6 %	79 %
Kolonja	}	11.9 %			14.4 %	61 %
Vrdela				13.9 %	18.2 %	62 %
Rojan	z Barkovljami	11.1 %	z Barkovlj.	13.2 %	18.4 %	69 %
Greta	pribl.	19.1 %		pribl.	22.9 %	20.9 % 49 %
Škorklja		24.2 %			28.1 %	25.0 % 44 %
Zg. Čarbola		17.5 %			22.0 %	26.6 % 29 %
Rocol		17.5 %			22.1 %	37.3 % 44 %
Kjadin		40.0 %			48.6 %	52.3 % 21 %

Vrsta, ki jo dobimo, se v glavnem — seveda z nekaterimi spremembami — ujema z gornjo. Tako tukaj kakor tam je na prvem mestu (torej največ glasov za slovenske nacionaliste, najmanj za italijanske) Lonjer, na zadnjem pa Kjadin, ki tudi na narodnostni lestvici pričenjata in zaključujeta vrsto predmestij.

Dejstvo, da si vsa predmestja niso enaka po socialni, premoženjski in poklicni strukturi (tako n. pr. je Lonjer popolnoma kmetško predmestje), da volivci v vseh predmestjih niso bili enako razredno zavedni, da je bil torej odstotek glasov, oddanih za socialistično stranko, kakor smo že videli, precej različen (najmanjši je bil ravno tam, kjer je bil obenem ali prav zato najvišji odstotek slovenskih nacionalističnih glasov: v Lonjeru, Barkovljah, Sv. Mariji Magdaleni Spodnji in Škedenju), pa da je tudi po predmestjih glasovalo več slovenskih volivcev za italijansko liberalno stranko, da je bila torej različna tako imenovana »narodna zavednost« (pojav, ki je še bolj opazen v okolici) — vse to je vplivalo na razlike, ki se pojavljajo v vrstnem redu naših tabel.

Poleg tega moramo omeniti še doseljevanje italijanskega prebivalstva v predmestja in okolico, podobno kakor so se — v večji meri — doseljevali Slovenci v mesto. Zaradi teh migracij je primerjava rezultatov volitev, ki so bolj oddaljeni od leta ljudskega štetja,

z narodnostnimi podatki ljudskih štetij manj zanesljiva. Za mesto imamo na razpolago rezultate volitev iz leta 1911., ki so se vršile le pol leta po ljudskem štetju, za predmestja in okolico pa nam te volitve ne dajejo dovolj podrobnih podatkov za posamezna predmestja oziroma kraje, za kar moramo upoštevati rezultate občinskih volitev leta 1913. (za II. volivni razred), pri katerih pa je časovna razlika od ljudskega štetja 31. 12. 1910 že kar vredna upoštevanja.

Še močnejše kakor v predmestjih je bila slovenska nacionalistična stranka zastopana v okolici. Tu je imela absolutno večino vseh volivnih upravičencev (1911: 51.9%).

	1911 od vol. upr.		1911 od odd. velj.	1913 II. v. r. od odd. velj.	jgsl. 1910
Bazovica-Lip.-Padr.-					
Gropada	pribl. 83.7 %		pribl. 93.4 %	91.6 %	98 %
Opčine	z Ban.-Tr. 48.0 %		z Ban.-Tr. 60.0 %	73.7 %	90 %
Kontovel-Prosek-					
Miramar	s Sv. Kr. 47.7 %		s Sv. Kr. 56.2 %	65.9 %	92 %
Bane-Trebče	z Opčin. 48.0 %		z Opčin. 60.0 %	60.9 %	96 %
Sv. Križ	s Kont.-P.-M. 47.7 %		s Kon.-P.-M. 56.2 %	29.9 %	90 %

Edini kraj, kjer je glasovalo za slovensko nacionalistično stranko pod polovico vseh volivnih udeležencev, je bil Sv. Križ, velika trdnjava socializma. Italijanska liberalna stranka je v okolici, ki je vsa nad 90 % slovenska, dobila le 17 % glasov vseh volivnih upravičencev (1911):

	1911 od vol. upr.		1911 od odd. velj.	1913 II. v. r. od odd. velj.	jgsl. 1910
Bazovica-Lip.-Padr.					
Gropada	pribl. 4.4 %		pribl. 4.9 %	7.5 %	98 %
Sv. Križ	s Kont.-P.-M. 15.5 %		s Kon.-P.-M. 18.2 %	18.2 %	90 %
Opčine	z Ban.-Tr. 15.4 %		z Ban.-Tr. 19.2 %	19.0 %	90 %
Kontovel-Prosek-					
Miramar	s Sv. Kr. 15.5 %		s Sv. Kr. 18.2 %	25.4 %	92 %
Bane-Trebče	z Opčin. 15.4 %		z Ban.-Tr. 19.2 %	31.8 %	96 %

Volivni rezultati v okolici nam še posebej jasno kažejo, da so mnogi Slovenci glasovali za italijansko nacionalistično stranko, po naj je bilo to že zaradi pritiska, podkupovanja, silne propagande ali kakih drugih vzrokov. Krajevni skupini Kontovel-Prosek-Miramar in Bane-Trebče (tu je točen delež vsakega posameznega kraja

nemogoče ugotoviti, ker volivne sekcije niso bile pri nobenih volitvah podrobneje razdeljene) sta imeli posebno močan delež italijanskih liberalnih volivcev — dasi sta bili po svoji narodnostni strukturi skoraj homogeni, kakor vsa ostala okolica.

Če primerjamo razvoj deleža slovenske nacionalistične stranke za leta 1907—1913 v okoliškem volivnem razredu, torej tako v predmestjih kakor v okolici, bomo opazili nazadovanje. Pri državno-zborskih volitvah je padel delež z 52.5 % (1907) od števila volivnih upravičencev na 50.7 % (1911); pri občinskih pa z 51.2 % (1909) na 46.2 % (1913). To je povsem razumljivo. V okolici in predmestjih ni le vedno bolj napredoval socializem, čemur je predvsem pripisovati ta padec, ampak se je tudi narodnostno prebivalstvo vedno bolj mešalo. Isti proces se je vršil v mestu, le da seveda v narodnostno nasprotnem smislu. Zato tudi zaznamuje slovenska nacionalistična stranka v istem razdobju v mestnih okrajih porast: z 11.7 % (1907) na 16.0 % (1911), s 14.4 % (IV. razred 1909) na 14.7 % (IV. razred 1913). Dočim je bila leta 1907. še večina volivcev slovenske nacionalistične stranke iz okoliškega volivnega okraja, je leta 1911. že prešla ta večina v mestne volivne okraje. Na ta način sta se mesto in okolica narodnostno vedno bolj približevala (dasi sta bila seveda še zelo daleč od stične točke); v celem pa je zmagovalo naraščanje slovenskega prebivalstva. »Trst bi imel danes, da ni prišlo do vojne in italijanske aneksije, po samem naravnem razvoju slovensko večino.«⁴⁶

Iz celotnega političnega razvoja Trsta je podala pričujoča razprava samo izsek, samo sliko, kakor jo je nudil tržaški strankarski boj okrog leta 1910., v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno. Zato tudi nismo govorili o razlikah med rezultati posameznih volitev leta 1907, 1909, 1911 in 1915 več, kakor pa je bilo ravno potrebno. Razlike so seveda bile; in v primerjavi z rezultati vseh prejšnjih in nadaljnjih volitev v Trstu bi dale zelo zanimivo sliko ne le razvoja političnih strank, ampak tudi razvoja celotnega gospodarskega, socialnega in populacijskega življenja Trsta. Za tako delo pa bi bilo predvsem treba uporabiti celo vrsto virov, ki so danes v Ljubljani nedosegljivi. Zato smo se omejili na eno samo, časovno omejeno sliko; pri tem so bile vzete v poštev predvsem tiste značilnosti, ki so skupne vsem štirim volitvam. Na vprašanja, kakor je recimo naraščanje ali padanje volivne udeležbe, se nismo ozirali. Šlo nam je predvsem za to, kakšna je bila geografska razporeditev in socialna struktura volivcev tržaških strank pred prvo svetovno vojno — na ta problem pa dajejo rezultati štirih obravnavanih volitev, ki so se itak vršile v kratkem razdobju, kljub vsem medsebojnim razlikam, en skupen odgovor.

⁴⁶ Oko Trsta, Beograd 1945, s. 123.

I. Pregled volivnih rezultatov državnozborskih volitev 1907 in 1911

vol. okraj	leto	volivnih upravič.	glasovalo	veljavnih glasov	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	kršč. soc.	nem. nac.	volivna udeležba	v % od števila vol. upravičencev slov. soc. ital. nac. dem. nac.	v % oddanih veljavnih glasov slov. soc. ital. nac. dem. nac.
I	1907	7699	5820	5776	911	2902	1645	290	—	76%	11.8	15.8
	1911	8264	6738	6469	1168	2617	2586	—	53	82%	14.1	18.1
II	1907	11049	7370	7237	1614	1792	3120	664	—	67%	14.6	22.4
	1911	11899	9899	9666	2399	2016	4734	—	476	83%	20.2	24.8
III	1907	8031	5328	5299	660	2178	1949	499	—	66%	8.2	12.5
	1911	9362	7512	7222	1006	2003	4047	—	100	80%	10.8	13.9
IV	1907	4439	3161	3134	485	1127	997	505	—	71%	10.9	15.5
	1911	5788	4702	4543	1074	1473	1778	—	179	81%	18.6	23.6
V	1907	8603	6761	6702	4496	1449	714	—	—	79%	52.3	67.1
	1911	9933	8763	8453	5006	2127	1192	—	69	88%	50.7	59.2
1907		39821	28440	28148	8866	9448	8425	1958	—	71%	20.5	29.0
1911		45246	37614	36373	10653	10236	14337	—	877	83%	23.5	29.3
											21.2	30.0
											31.7	39.4

II. Pregled volivnih rezultatov občinskih volitev 1909 in 1913

voliv. razred	leto	volivnih upravičencev		glasovalo	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	raznih	volivna udeležba	v % od števila volivnih upravičencev			na posamezne volivne razrede odpade v %			
		slov. nac.	soc. dem.							ital. nac.	vol. upr.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.		
I	1909	1068	938	99	—	—	671	144	88%	9.3	—	62.8	3.4	2.4	—	6.2
	1913	1319	1090	77	—	—	905	—	83%	5.8	—	68.6	4.1	1.9	—	6.5
II	1909	4134	3494	427	140	2059	3039	599	85%	10.3	3.3	49.5	13.1	10.3	2.4	19.1
	1913	4778	4048	442	243	3039	—	—	85%	9.2	5.1	63.6	14.8	10.9	4.0	22.0
III	1909	4298	3651	442	186	2244	3321	304	85%	10.3	4.3	52.2	13.6	10.7	3.2	20.8
	1913	6760	5625	655	1299	5822	6522	—	83%	9.7	19.2	49.1	20.9	16.2	21.6	24.1
IV	1909	21967	16907	3170	5469	5822	6522	500	77%	14.4	24.9	26.5	69.8	76.5	94.3	53.9
	1913	19464	15513	2858	4480	6522	—	—	80%	14.7	23.0	33.5	60.2	70.8	74.4	47.3
mestni		31467	24990	4139	5795	10796	1547	79%	79%	13.2	18.4	34.3				
vol. r.		32321	26276	4032	6023	13787	—	81%	81%	12.5	18.6	42.6				
o. I	1909	1516	1360	906	—	—	354	—	90%	59.9	—	23.4	15.8	18.5	—	*48.8
	1913	2059	1871	1067	—	—	648	—	91%	51.8	—	31.5	19.4	21.8	—	34.1
o. II	1909	8052	7544	3984	1349	371	1253	—	94%	49.5	16.7	4.6	84.2	81.4	100%	51.2
	1913	8526	7293	3829	1595	1253	—	—	86%	44.9	18.7	14.7	80.6	78.2	100%	65.8
okol.		9568	8904	4891	1349	726	—	—	92%	51.2	14.1	7.6				
vol. r.		10585	9164	4897	1595	1902	—	—	87%	46.2	15.1	18.0				
v. Trst	1909	41035	33894	9030	7144	11522	1547	83%	83%	22.0	17.4	28.1				
	1913	42906	35440	8929	7618	15689	—	83%	83%	20.8	17.7	36.5				

III. Državnozborske volitve 1907 po sekcijah

vol. okraj	sekcija	voljavnih upravič.	veljavnih glasov	slov. nac.	soc. dem.	it. nac.	v % od števila vol. upravičencev			v % od števila velj. oddanih glasov		
							sl. nac.	soc. dem.	it. nac.	sl. nac.	soc. dem.	it. nac.
I	1	1540	1162	71	568	444	4.6	36.9	28.8	6.1	48.9	38.2
	2	1696	1176	86	448	546	5.1	26.4	32.2	7.3	38.1	46.5
	3	2324	1812	456	992	279	19.6	42.7	12.0	25.2	54.6	15.4
	4	2139	1632	298	894	376	13.9	41.8	17.6	18.2	54.7	23.1
II	5	3654	2029	647	648	567	17.7	17.7	15.5	31.9	31.9	27.9
	6	2147	1517	209	233	908	9.7	10.3	42.3	13.8	15.3	59.9
	7	2876	2034	290	460	1072	10.1	16.0	37.3	14.0	22.3	51.8
	8	2380	1657	469	451	574	19.7	18.9	24.1	28.3	27.2	34.7
III	9	3758	2421	296	833	1042	7.9	22.2	27.8	12.3	34.4	43.1
	10	4273	2869	364	1345	907	8.5	31.5	21.2	12.7	46.8	31.6
IV	11	2248	1463	154	324	687	6.9	14.4	30.5	10.5	22.1	46.9
	12	2191	1671	331	803	310	15.1	36.7	14.1	19.8	48.1	18.5
V	13	2468	1851	1276	396	176	51.7	15.0	7.1	68.9	21.4	9.4
	14	1330	1044	574	306	149	43.2	23.0	11.2	53.0	29.3	14.2
	15	1721	1354	822	389	121	47.8	22.6	7.0	60.7	28.7	8.9
	16	1122	880	613	176	78	54.6	15.7	6.9	69.6	20.0	8.8
	17	392	362	342	20	—	87.3	5.1	—	94.5	5.5	—
	18	685	572	452	15	104	66.0	2.2	15.2	78.9	2.6	18.2
	19	883	650	417	167	66	47.2	18.9	7.5	64.1	25.7	10.1

Staro mesto

Sv. Jakob

N. mesto, N. mitn., Greta

Novo mesto

Nova mitnica

Nova mitnica, Škorklja

Stara mitnica

Stara mitnica, Kjudin

Sv. Vid

Sv. Vid, Zg. Čarbola

Šked., Zg., Sp. Sv. M. M.

Rocol, Lonjer

Kolonia, Vrdela

Rojan, Barkovlje

Bazov., Lip., Padr., Gr.

Opčine, Bane, Trebče

Kontovel., Pr., Mir., Sv. K.

IV. Državnozborske volitve 1911 po sekcijah

vol. okraj	sekcija	volilnih upravič.	veljavnih glasov	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	v % od števila vol. upravičencev			v % od števila velj. oddanih glasov			
						ital. nac.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	
I	1	1321	908	69	248	591	5.2	18.8	44.7	7.6	27.3	65.1	Staro mesto
	2	1279	889	89	335	465	7.0	26.2	56.4	10.1	37.7	52.4	
	3	1023	810	62	276	454	6.1	27.0	44.4	7.6	34.1	56.1	
	4	796	671	177	309	177	22.2	38.9	22.2	26.4	46.1	26.4	Sv. Jakob
	5	1327	1086	218	547	316	16.4	41.2	23.8	20.1	50.4	29.1	
	6	1248	1039	260	443	328	20.8	35.6	26.3	25.1	42.6	30.6	
	7	1269	1067	292	456	256	23.0	35.9	20.2	27.4	42.7	24.0	
II	1	1291	1043	154	124	723	11.9	9.6	56.0	14.7	11.8	69.3	Novo mesto
	2	1351	1087	231	138	637	17.1	10.2	47.1	21.2	12.7	58.7	
	3	1376	1074	352	275	351	25.6	20.0	25.5	32.7	25.6	32.6	
	4	1299	1080	405	398	248	31.2	30.6	19.1	37.5	36.9	22.9	N. mesto, Greta
	5	1380	1100	298	200	517	21.6	14.5	37.5	27.1	18.2	47.0	N. mesto, N. mitnica
	6	1312	1097	439	295	317	33.5	22.5	24.2	40.0	26.9	28.1	Škorklja
	7	1389	1141	205	212	666	14.8	15.3	47.9	17.9	18.7	58.3	N. mitnica
	8	1296	1059	160	206	621	12.3	15.9	47.9	15.1	19.4	58.7	
	9	1205	985	125	168	654	10.4	13.9	54.3	12.6	17.0	66.4	

vol. okraj	sekcija	volitivih upravič.	veljavnih glasov	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	v % od števil vol. upravičencev			v % od števil velj. oddanih glasov		
							slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.
III	1	1160	896	108	307	481	-9.3	26.4	41.4	12.0	34.2	53.7
	2	1630	1218	206	244	768	12.6	15.0	47.1	16.9	20.0	64.1
	3	1285	978	161	270	543	12.5	21.0	42.3	16.5	27.6	55.6
	4	1303	1016	133	269	614	10.2	20.6	47.1	13.1	26.5	60.4
	5	1304	1011	103	211	697	7.9	16.2	53.4	10.2	20.9	68.8
	6	1387	1093	155	411	527	11.2	29.6	38.0	14.2	37.6	48.2
	7	1040	856	140	291	417	13.4	28.0	40.0	16.3	34.0	48.6
IV	1	1284	925	203	219	503	-15.8	17.0	39.2	21.9	23.7	54.3
	2	1286	928	117	245	566	9.1	19.1	44.0	12.6	26.5	61.1
	3	1223	934	296	243	323	24.2	19.9	26.6	31.7	26.0	34.8
	4	1187	947	290	449	208	24.4	37.9	17.5	30.6	47.4	22.0
	5	808	671	167	316	170	20.7	39.1	21.0	24.9	47.2	25.3
V	1	1164	982	692	106	184	59.4	9.1	15.8	69.7	10.8	18.7
	2	904	754	415	243	96	45.9	26.9	10.6	55.1	32.3	12.5
	3	731	618	438	124	56	60.0	17.0	7.7	40.8	20.1	9.1
	4	1244	983	402	364	217	32.3	29.2	17.5	40.9	37.1	22.1
	5	880	728	269	323	136	30.6	36.7	15.5	36.9	44.3	18.7
	6	1125	994	607	247	103	53.9	21.9	9.1	61.0	24.8	10.3
	7	1376	1157	739	265	153	53.7	19.3	11.1	63.8	22.9	13.2
	8	995	846	475	217	154	47.7	21.8	15.5	56.2	25.6	18.2
	9	838	670	402	139	129	48.0	16.6	15.4	60.0	20.7	19.2
	10	675	605	565	10	30	83.7	1.5	4.4	93.4	1.6	4.9
									</			

St. mitnica

Kjadin

Sv. Vid

Zg. Čarbola

Sv. Vid

Škedenj

Zg. Sv. M. Magd.

Sp. Sv. M. Magd.

Rocol

Kolonja, Vrdela

Vrdela

Rojan, Barkovlje

Kont., Pros., Mir., Sv. Kr.

Opčine, Bane, Trebče

Baz., Lip., Pa., Gr., Lonj.

V. Občinske volitve 1909 po volivnih okrajih

razred	volivnih upravičencev	v % od števila volivnih upravičencev			na posamezne volivne razrede odpade v %					Sv. Vid (I. v. o.)	
		slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	vol. upr.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.			
IV	1809	247	389	519	13.6	21.5	28.7	57.1	66.6	95.3	44.2
III	463	45	—	248	9.5	—	53.0	14.6	11.8	—	20.8
II	723	70	21	321	8.9	2.6	43.6	22.8	17.5	4.6	26.8
I	177	17	—	99	8.6	—	54.0	5.6	4.0	—	8.1
	3172	371	408	1175	11.7	12.8	37.1				
IV	2618	102	674	809	3.9	25.5	30.5	80.3	67.5	98.7	69.1
III	316	27	—	193	8.5	—	61.1	9.7	17.9	—	16.5
II	248	16	9	126	6.4	3.6	50.7	7.6	10.6	1.3	10.7
I	79	6	—	44	7.6	—	55.7	2.4	3.9	—	3.7
	3261	151	683	1172	4.5	20.7	35.6				
IV	2670	507	498	670	19.0	18.6	25.1	55.4	69.0	92.6	38.3
III	819	79	—	419	9.6	—	51.2	17.0	10.7	—	23.9
II	1041	119	40	492	11.4	3.8	47.3	21.6	16.2	7.4	28.1
I	290	30	—	170	10.3	—	58.6	6.0	4.0	—	9.7
	4820	735	538	1751	15.2	11.1	36.3				
IV	3615	760	669	1115	21.0	18.5	30.8	60.4	74.1	96.2	45.8
III	1007	121	—	565	12.0	—	56.1	16.8	11.8	—	23.2
II	1105	122	27	585	11.0	2.4	52.9	18.5	11.9	3.8	24.0
I	259	21	—	172	8.2	—	66.4	4.3	2.0	—	7.0
	5986	1025	696	2436	17.1	11.6	40.7				

Nova mitnica, Škorklja
(IV. v. o.)

Staro mesto (II. v. o.)

Novo mesto (III. v. o.)

razred	volivnih upravičencev			v % od števila volivnih upravičencev			na posamezne volivne razrede odpade v %					od oddanih glasov za	
	vol. nac.	soc. dem.	ital. nac.	vol. nac.	soc. dem.	ital. nac.	vol. upr.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.			
IV	6129	612	1449	1910	10.0	23.6	31.1	73.9	75.4	97.9	61.4	Stara mitnica, Kijadin (V. v. o.)	
III	1106	101	—	603	9.1	—	54.5	13.3	12.5	—	19.4		
II	860	79	33	455	9.1	3.8	52.9	10.4	9.7	2.2	14.6		
I	203	18	—	144	8.7	—	70.9	2.4	2.2	—	4.6		
	8298	810	1481	3113	9.7	17.8	37.5						
IV	5145	941	1790	798	18.3	34.8	15.5	86.2	90.0	71.8	63.9	Sv. Jakob, Zg. Čarbola (VI. v. o.)	
III	580	70	186	219	12.1	32.2	37.8	9.7	6.7	26.8	22.8		
II	175	26	12	85	14.8	6.8	48.6	2.9	2.4	1.5	10.7		
I	69	9	—	45	13.0	—	65.2	1.2	0.8	—	2.6		
	5969	1046	1988	1147	17.5	33.3	19.2						
II	2097	1086	324	89	51.8	15.4	4.2	83.5	80.1	100 %	51.2	Zg., Sp. Sv. M. Magd, Škedenj (I. ok. v. o.)	
I	415	270	—	87	66.3	—	21.1	16.5	19.9	—	48.8		
	2512	1356	324	176	54.0	12.9	7.0						
II	2705	1157	510	110	42.8	18.9	4.1	86.6	85.1	100 %	40.7	Kolonja, Vrdela, Rocol, Lonjer (II. ok. v. o.)	
I	416	202	—	160	48.6	—	38.5	13.3	14.9	—	59.3		
	3121	1359	510	270	43.6	16.3	8.6						
II	3250	1741	515	172	53.6	15.8	5.3	82.7	80.0	100 %	61.6	Barkovlje, Rojan, Greta, okolica (III. ok. v. o.)	
I	680	434	—	107	63.9	—	15.7	17.3	20.0	—	38.4		
	3930	2176	515	279	55.3	15.1	7.1						

VI. Občinske volitve 1913 po volivnih okrajih

razred	volivnih upravičencev	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	v % od števila volivnih upravičencev			na posamezne volivne razrede odpade v %					Sv. Vid (I. v. o.)
					slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	od oddanih glasov za					
								vol. upr.	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.		
IV	1871	300	431	578	16,0	23,0	30,9	52,4	70,7	72,0	39,3		
III	708	48	126	349	6,7	17,8	49,2	19,8	11,3	21,1	23,7		
II	783	67	41	423	8,5	5,2	54,1	21,9	15,7	6,8	28,7		
I	214	10	—	123	4,6	—	57,6	6,0	2,3	—	8,3		
	3576	425	598	1473	11,9	16,7	41,2						
IV	2097	75	510	856	3,6	24,3	40,8	71,9	68,2	82,3	63,3	Staro mesto (II. v. o.)	
III	460	15	94	250	3,2	20,4	56,6	15,8	13,6	15,2	18,5		
II	270	15	15	180	5,5	5,5	59,1	9,2	13,6	2,4	13,3		
I	89	5	—	67	5,6	—	75,2	3,0	4,5	—	4,9		
	2916	110	619	1353	3,7	21,2	46,4						
IV	1963	477	385	651	24,3	19,6	33,2	43,8	60,5	76,1	31,0	Novo mesto (III. v. o.)	
III	1044	165	97	547	15,8	9,3	52,3	23,4	20,9	19,2	26,0		
II	1078	122	23	636	11,3	2,1	58,9	24,1	15,5	4,6	30,3		
I	389	23	—	268	6,0	—	69,0	8,7	2,9	—	12,7		
	4474	788	506	2102	17,6	11,3	47,0						
IV	3364	665	593	1196	19,7	17,6	35,5	52,4	68,7	74,7	39,3	Nova mitnica, Škorklja	
III	1376	149	137	748	10,8	9,9	54,3	21,4	15,4	17,3	24,6	(IV. v. o.)	
II	1348	138	64	865	10,2	4,7	64,2	21,0	14,3	8,0	28,4		
I	328	15	—	234	4,7	—	71,3	5,1	1,5	—	7,7		
	6416	968	794	3043	15,1	12,3	47,4						

razred	volivnih upravičencev	slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	v % od števila volivnih upravičencev			na posamezne volivne razrede odpade v %				Stara mitnica, Kjadin (V. v. o.)
					slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	od vol. upr.	od slov. nac.	soc. dem.	ital. nac.	
IV	5296	437	1172	2140	8.2	22.1	40.4	62.8	69.8	74.6	52.3	
III	1863	109	327	1035	5.8	15.6	55.6	22.1	17.4	20.8	25.3	
II	1045	71	71	751	5.8	5.8	71.8	12.4	11.5	4.5	18.5	
I	220	9	—	168	4.2	—	76.4	2.6	1.4	—	4.1	
	8424	627	1570	4094	7.4	18.6	48.6					
IV	4873	904	1389	1100	18.5	28.5	22.6	74.8	81.1	71.8	63.9	Sv. Jakob, Zg. Čarbola
III	1309	167	518	392	12.8	39.6	30.0	20.1	15.0	26.8	22.8	(VI. v. o.)
II	254	31	29	184	12.2	11.4	72.4	3.9	2.7	1.5	10.7	
I	79	14	—	45	17.7	—	56.9	1.2	1.2	—	2.6	
	6515	1116	1936	1721	17.1	29.7	26.4					
II	2184	1158	373	205	53.1	17.1	9.3	79.3	79.4	100%	53.0	Zg. Sp. Sv. M. Magd.,
I	572	301	—	182	52.7	—	31.9	20.7	20.6	—	47.0	Skedenj (I. ok. v. o.)
	2176	1459	373	387	52.9	13.5	14.0					
II	3375	1068	654	536	31.6	19.4	15.8	83.0	77.1	100%	65.9	Kolonja, Vrdela, Rocol,
I	692	317	—	277	45.8	—	40.1	17.0	22.9	—	34.1	Lonjer (II. ok. v. o.)
	4067	1385	654	813	34.1	16.1	20.0					
II	2967	1603	568	512	54.1	19.1	17.3	78.8	78.1	100%	73.2	Barkovlje, Rojan, Greta,
I	795	449	—	188	56.5	—	23.7	21.1	21.9	—	26.8	okolica (III. ok. v. o.)
	3762	2053	568	701	54.7	15.1	18.6					

VII — Rezultati občinskih volitev v II. okoliškem oz. IV. mestnem volivnem razredu za predmestja in okolico (po sekcijah) 1913

	slov.	glasov sd.	ital.	v % slov.	od odd. sd.	velj. ital.
Barkovlje	276	15	46	81.9	4.5	13.6
Rojan	256	166	95	49.5	32.1	18.4
Greta	181	181	96	39.5	39.5	20.9
Škorklja	299	204	168	44.6	30.4	25.0
Kolonja	93	103	33	40.6	45.0	14.4
Vrdela	563	367	207	49.6	32.3	18.2
Kjadin	101	267	405	13.1	34.5	52.3
Rocol	295	177	280	39.1	23.6	37.3
Lonjer	125	7	13	86.3	4.8	9.0
Zg. Čarbola	186	239	154	32.1	41.3	26.6
Sp. Sv. Marija Magdalena	389	75	55	74.9	14.4	10.6
Zg. Sv. Marija Magdalena	289	180	72	53.5	33.2	13.3
Škedenj	488	118	78	71.4	17.3	11.4
Sv. Križ	79	137	48	29.9	51.8	18.2
Prosek, Miramar, Kontovel	234	31	90	65.9	8.5	25.4
Opčine	241	24	62	73.7	7.3	19.0
Bane, Trebče	92	11	48	60.9	7.3	31.8
Bazovica, Lip., Padr., Gr.	244	2	20	91.6	0.8	7.5

Opomba k tabelam.

Rezultati državnozbornskih volitev 1907 so bili objavljeni v Österreichische Statistik, LXXXIV. Band s podatki za posamezne volivne okraje; za leto 1911. z enakimi podatki pa v Österreichische Statistik, Neue Folge, VII. Band. Tam so navedene tudi številke za predmestja Greto, Škorkljov, Kjadin in Zg. Čarbolo, ki pa so pri letu 1907. za vse štiri, pri letu 1911. pa za Greto, netočne (glej op. 30—34). Rezultati po posameznih sekcijah so bili objavljeni (kar se tiče v Ljubljani dosegljivih virov) v Edinosti in se s splošnimi rezultati iz Ost. Statistik kar dobro ujemajo; razlike, kjer so, nikakor niso bistvene in ne morejo morebitne napake na veljavnost zaključkov, opravljenih na podlagi teh podatkov, prav nič vplivati. Splošne rezultate po volivnih okrajih smo torej posneli po Ost. Statistik, rezultate po sekcijah pa po Edinosti (24. V. 1907 in 14. VI. 1911).

Rezultati občinskih volitev 1909 so bili za mestne volivne okraje (samo končni podatki za posamezne razrede) objavljeni v Österreichisches Städtebuch, XIV. Band, Wien 1913 v razpravi Klezl v. Norberg: Die Gemeindewahlen (str. 387—410). Tudi ti podatki niso brez napak: za mestne volivne okraje je računano samo prebivalstvo mestnih upravnih okrajev — torej 160.993 namesto 176.738, prav tako so torej napačni tudi odgovarjajoči odstotki (str. 391). Rezultati volitev 1913 so bili za mestne in okoliške okraje (končni podatki za posamezne razrede) objavljeni v Österreichisches Städtebuch, XV. Band, Wien 1918 (str. 306). Upoštewane so le ožje volitve; poleg tega je napačno število volivnih upravičencev za II. okoliški razred. Podrobni rezultati po posameznih volivnih okrajih in sekcijah so bili objavljeni v Edinosti, Rdečem praporu (za 1909), Zarji (za 1913), Slovenskem narodu, Slovencu v juniju 1909 in juniju 1913; vendar ne povsod enako popolno. Upoštevali smo podatke po Ost. Städtebuch in po Edinosti. Za podatke Edinosti velja, da, kakor časopisna poročila nasploh, niso zanesljivi do zadnje enice; vendar se v celem prav lepo ujemajo s podatki v Ost. Städtebuch in morebitne napake pri posameznih podrobnih rezultatih ne morejo prav nič vplivati na veljavnost opravljenih zaključkov.

Ker je pri občinskih volitvah glasoval navadno vsak volivec za več kandidatov (kolikor je bilo pač mandatov) hkrati, je bilo oddanih za posamezne stranke 2 krat, 3 krat, 4 krat toliko glasov, kot je bilo volivcev. Razni kandidati iste stranke so pri tem dobili različno število glasov. Upoštevali smo povsod povprečno število glasov (vsota glasov za vse kandidate ene stranke, deljena s številom kandidatov).

Выборы в Триесте в 1907—1913 г. г.

Краткое содержание

На основании результатов выборов, происходивших в Триесте в 1907—1913 г.г., автор определил социальную структуру трех больших тогдашних политических партий и их географическое распределение на территории триестской общины. При этом приняты во внимание выборы в Венский парламент (Reichsrat) в 1907 и 1911 г.г., первые выборы после введения всеобщего и равного избирательного права, и выборы в Триестский общинный совет (одновременно провинциальный сейм) 1909 и 1913 г.г., первые после избирательной реформы 1908 г., которая ввела всеобщее избирательное право, хотя и сохранила

начало избирательного неравенства. Эти четыре избирательные кампании были последними в австрийском Триесте. Выборы, происходившие после первой мировой войны, не могут быть приняты в расчет в качестве действительного отражения общественного мнения в виду до-фашистского и фашистского террора.

Активное избирательное право при выборах в австрийский парламент имели все австрийские граждане мужского пола, достигшие 24-летнего возраста и проживавшие не менее года в соответственной общине. Лица, состоявшие на военной службе, не пользовались избирательными правами. В Триесте избирательное право имело 20 % населения, а вся территория триестской общины была разделена на 5 избирательных округов. 4 в самом городе и в части городского предместья, а один — в другой части городского предместья и в ближайших окрестностях.

Вследствие домогательств итальянской либеральной националистической партии, господствовавшей в общинном совете, правила о выборах при общинных выборах были значительно более консервативны. Избиратели были разделены по своему имущественному положению на 4 разряда: к первому из них принадлежала крупная буржуазия и крупные землевладельцы (свыше 400 крон годового налога), ко второму средняя буржуазия (100—400 крон) и чиновничество, к третьему мелкая буржуазия (20—100 крон), а к четвертому — пролетариат, от которого, из боязни социализма, требовалось трехлетнее пребывание в Триесте. В результате избирательным правом располагало 18—19 % населения. Избирательные округа были, как и при выборах в парламент, городские и окраинные. При общинных выборах действовало правило об обязательном участии в выборах, с помощью которого имелось в виду достичь возможно большего числа голосующих за господствующую итальянскую либеральную партию. — При всех четырех выборах неизменно выступали 3 крупных триестских партии, две националистических — итальянская либеральная националистическая партия и словенская партия (политическое общество Edinost), и социал-демократическая партия, которая, за редкими исключениями, выставяла в самом городе итальянских, а в окрестностях словенских кандидатов. Остальные партии, выступавшие на выборах, не были постоянными и не имели значения, их можно причислить к диссидентам итальянской партии.

Избиратели итальянской либеральной партии рекрутировались преимущественно из высших избирательных разрядов. В первых трех избирательных разрядах у итальянской партии было огромное преобладание, а в четвертом она была столь же сильной как словенская и социалистическая. Участие в выборах избирателей высших избирательных разрядов было

обычно бóльшим, чем в четвертом. Сила итальянской партии падала точно од разряда до разряда, в направлении од 1 до 4. — Географическое распределение избирателей итальянской партии также обнаруживает ее связанность с более богатыми частями города. Главной итальянской националистической твердыней была южная часть Нового города¹, самого богатого городского округа (в северной части Нового города преобладали жители словенской национальности), затем округ Новая таможня², вторая богатая часть города, и, наконец, чиновничий округ — Старая таможня³. Единственный бедный округ, в котором были сильны итальянские националисты, был Старый город⁴, где в отличие от округа Св. Яков⁵ преобладал пролетариат без постоянного заработка, рабочий люд, живущий случайным заработком, гораздо менее сознательный, и где покупка голосов осуществлялась гораздо легче. В округе Св. Вид⁶, именно в его более богатой северо-западной части, опять-таки были в большинстве избиратели, стоявшие за итальянскую либеральную партию. Слабее всего итальянские либералы были представлены в рабочем городском округе Св. Яков, в северной части Нового города, населенной словенцами, и в беднейшей юго-восточной части округа Св. Вид. Как только мы переходим в предместья, тотчас же замечаем сильное падение сторонников итальянской националистической партии, а, вместе с тем, и падение доли итальянского населения. Единственным исключением является Кьядин⁷, в котором преобладает итальянское население и который по своей политической ориентации относится, в полной мере к числу округов, благоприятствующих итальянской националистической партии. Во всех других краях итальянская националистическая партия отставала от словенской националистической партии, а в большинстве случаев и от социалистической. Еще слабее итальянские либералы были представлены в триестских окрестностях, бывших вполне словенскими.

При оценке избирательных результатов в Триесте мы не должны забывать, что итальянская националистическая партия была господствующей, что в ее руках был весь хозяйственный и административный аппарат, что она располагала огромными финансовыми средствами для пропаганды и подкупа, что триестское городское управление (магистрат), бывшее твердо в руках итальянской либеральной партии, выдавало удостоверения о трехлетнем и одногодичном пребывании в Триесте, под-

¹ Novo mesto — Città Nuova

² Nova mitnica — Barriera Nuova

³ Stara mitnica — Barriera Vecchia

⁴ Staro mesto — Città Vecchia

⁵ Sv. Jakob — San Giacomo

⁶ Sv. Vid — San Vito

⁷ Kjadin — Chiadino

готовляло списки избирателей и выдавало избирательные легитимации. Всех, голосовавших за итальянскую либеральную партию, мы отнюдь не можем считать ее верными сторонниками. Это доказывает уже сильное колебание числа поданных за нее голосов, менявшегося от одних выборов до других, чего мы не замечаем у других партий.

Социалистическая партия, как рабочая партия, опиралась, естественно на избирателей IV разряда, а в разрядах от IV до I имела все менее и менее опоры, так что в первом разряде она вообще не выставляла своих кандидатур. В последние годы перед первой мировой войной социалисты все более и более завоевывали позиции и в III избирательном разряде, прежде всего в Св. Якове. Самым сильным опорным пунктом социалистов в городе был наиболее бедный округ Св. Яков. Там они были часто более сильны, чем обе остальные партии вместе. Другим важным опорным пунктом социализма была юговосточная, беднейшая часть Св. Вида. В 1907 году, в момент наивысшей мощи социализма, после победы в борьбе за общую избирательную реформу, когда в рядах либеральной буржуазии замечались смятение и страх, социалисты были сильны и в Старом городе, где они при других выборах отставали от итал. либералов. Слабее всего социалисты были представлены в самом богатом городском округе, в Новом городе, именно в южной его части, далее в округе Новая таможня, в северозападной части Св. Вида, в значительной части округа Старая таможня и в западной, более состоятельной, части Старого города. Еще более сильной, чем в городе, социалистическая партия была в предместьях, особенно в Колонье⁸, Верхней Чарболе⁹ и Грете¹⁰. Слабее всего здесь социалисты были представлены в Лоньере¹¹ и в Барковлях¹², да еще в Шкеднье¹³ и Нижней Св. Марии Магдалине¹⁴. В окрестностях социалисты были всего слабее, и все же именно здесь, в рыболовном крае Св. Криж¹⁵, у них был самый сильный опорный пункт во всей триестской общине.

Хотя словенская националистическая партия была мещанской партией, однако, по структуре своих избирателей она сильно отличалась от итальянской. Так, главная сила и опора словенской националистической партии была в IV разряде, хотя и не в такой мере как у социалистической партии. В Триесте, в котором на ограниченной территории одновременно велась двойная борьба — классовая и национальная, словен-

⁸ Kolonja — Cologna

⁹ Zg. Carbola — Chiarbola Sup.

¹⁰ Greta — Grettia

¹¹ Lonjer — Longera

¹² Barkovlje — Barcola

¹³ Škedenj — Servola

¹⁴ Sv. Marija Magdalena sp. — S. Maria Maddalena inf.

¹⁵ Sv. Križ — Santa Croce

ский пролетариат, следовательно, отзывался на призыв своего мещанства, что представляет нередкое явление при движении буржуазных кругов угнетаемых народов. Однако, в положении словенской националистической партии замечается весьма характерное различие между городом и его окрестностями: в городских избирательных округах словенские националисты боролись прежде всего против итальянской буржуазной партии и в борьбе против нее обычно поддерживали социалистов, а в окрестных избирательных округах их главными противниками были социалисты, которые здесь, на словенской национальной территории, угрожали их руководящему положению. Здесь центр тяжести словенской националистической партии был уже в высшем разряде, тогда как в городе в высших разрядах они были всюду представлены слабо, ниже среднего уровня, в 3 разряде даже слабее, чем социалисты, а во 2 и 1 разрядах у них был хотя и незначительный, но постоянный кадр избирателей. Самым сильным опорным пунктом словенских националистов в городе была северная часть Нового города, далее средняя и юго-восточная часть Св. Вида и особенно южный и восточный участки Св. Якова (где они были, конечно, слабее социалистов) и северо-западная часть округа Новая таможня. В социальном отношении это были в большинстве случаев, хотя и не всегда, менее зажиточные части города. Слабее всего словенцы были представлены в Старом городе. Если мы сопоставим успехи словенской националистической партии с официальной статистикой национальностей, то мы в общем обнаружим их совпадение. Сопоставление, вместе с тем, обнаруживает неточность официальной переписи, именно в четырех из шести городских округов доля словенской националистической партии более значительна, чем доля официально зарегистрированных жителей со словенским, хорватским или сербским разговорным языком. Следует, кроме того, принять во внимание, что итальянцы никогда не голосовали за словенскую националистическую партию, тогда как обратное явление неоднократно имело место (особенно это можно сказать об окрестностях города), и что среди голосовавших за социалистов было очень много, по мнению некоторых даже более половины, словенцев. Гораздо сильнее, чем в городе, словенские националисты были представлены в его предместьях, где они являлись уже самой сильной из всех партий, более сильной, чем две остальные, и где они отставали от итальянской партии только в Кьядине. Еще более мощной словенская националистическая партия была в чисто словенских окрестностях Триеста.

Общая картина развития в Триесте обнаруживает упадок влияния итальянской либеральной партии, представлявшей в 1897 году еще приблизительно $\frac{2}{3}$ лиц, имевших избирательное право, а в 1911 — всего только $\frac{1}{3}$. В то же время социалисты

и словенские националисты возрасли на половину и перед первой мировой войной составляли уже почти 50 % всех имевших избирательное право. Социалисты удвоили число своих голосов и прогрессировали как в городе, так и в предместьях и окрестностях. Словенские националисты усилились в городских избирательных округах, а в окрестных несколько сократились, главным образом, в виду успехов социалистов, а также вследствие притока итальянского населения в предместья и окрестности, представлявшего обратный процесс по сравнению с притоком словенцев в город.

The Elections in Trst — Trieste 1907 — 1913. (Résumé)

On the basis of the results of the elections in Trst during the years 1907—1913, is presented the social structure of the voters of the then three large political parties in Trst, and their geographical arrangement in the territory of the Trst municipality. The elections to the Vienna parliament (Reichstag) of the year 1907 and 1911 are taken into account, the first after the introduction of the general and equal electoral right, and the elections to the Trst town council (simultaneously the provincial assembly) of the years 1909 and 1913, introducing a general though retaining an unequal electoral right. These elections were the last in the Austrian Trst. The elections after the first World War are not to the point any longer as a real picture of true public opinion on account of the pre-fascist and fascist terror.

After 1907 all male Austrian citizens were able to cast their votes for the parliament, provided they were 24 years of age and had been living at least one year in the respective community. The soldiers were without the electoral rights. In Trst 20% of the inhabitants had the electoral right, and the territory of the community was divided into five electoral districts; four of them in the city itself and a part of the suburbs, and one district comprising the rest of the suburbs and the surrounding country. The electoral order and the rules for the municipal elections were much more conservative due to the efforts of the Italian liberal national party which ruled in the town council: the voters were divided into four groups according to their wealth and property; in the first group or class voted the big bourgeoisie and the large landed proprietors (with taxes over 400 krone per year); in the second, middle bourgeoisie (taxes 100 to 400 krone) and the officials, that is the body of the civil servants; in the third class »petite bourgeoisie« (taxes from 20 to 100 krone); in the fourth class voted the proletariat of whom place of residence for 3 years was required for fear of socialism. Thus the right of vote was granted to 18—19% of the inhabitants. The electoral districts were similar to the parliamentary elections divided into those of the city and of the surrounding

country. The voting in the municipal elections was compulsory, — in order to obtain the largest possible number of votes for the ruling Italian liberal party. — In all four elections there constantly competed 3 big political parties in Trst: two nationalist parties, of which one was the Italian liberal national party, the other was the Slovene national party (named the political society Edinost), and lastly the Social-democratic party whose candidates in the city were with few exceptions of Italian nationality, and its candidates in the rural regions of Slovene nationality. The other parties competing in the elections were not permanent and of no importance, they can be looked upon as dissidents of the Italian liberal party.

The voters of the Italian liberal party were recruited largely from the higher electoral classes. In the first three electoral classes the Italian party had an immense superior force, in the fourth it was equally powerful with the Slovene and the Socialist party. Electoral participation was always bigger in the higher electoral classes than in the fourth one. The power of the Italian liberal party was sinking constantly and perceptibly from one class down to another, in the direction from class I to class IV. Geographically, the arrangement of the voters in the Italian liberal party manifests the same attachment to the wealthier regions. The main Italian liberal post was the southern part of Novo mesto¹ which was the richest city district (in the northern part of Novo mesto predominated the inhabitants of Slovene nationality). Then comes Nova mitnica², the next richest city district, and after that the district of officials, Stara mitnica³. The sole poor region of the city in which the Ital. nationalists were strong was Staro mesto⁴, where in contrast to the district of Sv. Jakob⁵ predominated the proletariat without permanent employment, occasional workmen less classily-minded, and where the buying of votes could act an important part. In the region of Sv. Vid⁶, in the richer northwestern part, the voters of the It. liberal party again had the upper hand. The Italian liberals were most poorly represented in the working quarters of Sv. Jakob, in the northern part of Novo mesto which was settled by the Slovenes, and similarly in the poorer southeastern part of Sv. Vid. As soon as we reach the suburbs, the per cent of the voters of the Ital. national party falls very sharply, and the per cent of the Italian population falls likewise. The only exception is Kjadin⁷ with the largest number of Italian population, and in its political orientation it is one of the more favourable districts

¹ Città Nuova

² Barriera Nuova

³ Barriera Vecchia

⁴ Città Vecchia

⁵ San Giacomo

⁶ San Vito

⁷ Chiadino

for the Ital. national party. Everywhere else the Ital. nat. party lagged behind the Slovene national party, and in most cases behind the Socialist party. And the Italian liberals were still more poorly represented in the completely Slovene surroundings.

In assessing the electoral results in Trst, we should never forget the fact that the Ital. nat. party had been the ruling and governing party; that this party held in its hands the whole economic and administrative apparatus; that it managed all important printing and press; that it had at its disposal immense financial resources for purposes of propaganda and bribery; that the municipal council, being solidly in the hands of the Ital. liberal party, was issuing needed certificates of place of residence for one or three years; that it was preparing the registers of voters and electoral lists, and was issuing to the voters cards serving for identification. Not in the least can all those be counted among the party's faithful adherents and followers who had voted for the Ital. liberal party. This fact is clearly evident from the fluctuation of the party's votes from one election to another, which cannot be observed in the case of other parties.

The Socialist party being the working man's party had for its basis and foundation the voters of the IVth class; from class IV. up to class I. its strength was gradually lessening, and in class I. its candidates no longer stood for candidature. In the last few years before the first World War the Socialists continually gained strength also in the III. electoral class, principally in the region of Sv. Jakob. The strongest socialist post of the city was the poorest district at Sv. Jakob, where the Socialists proved not seldom stronger than the other two parties between them. The next stronghold of Socialism was the southeastern rather poor region of Sv. Vid. In the year 1907, at the time of supreme strength of the Socialists victorious in the fight for general and equal electoral right, when the bourgeois were seized with confusion and perplexity, the Socialists were strong also at Staro mesto, where at other elections they were lagging behind the Italian liberals. The representation of the Socialists was the weakest in the richest region of Novo mesto, that is in the southern part; and such was the case at Nova mitnica, and likewise in the northwestern region of Sv. Vid, and in the greater part of Stara mitnica, and in the western part as well as in the wealthier section of Staro mesto. The Socialist party was much stronger in the suburbs in the city, above all at Kolonja⁸, Zgornja Čarbola⁹ and Greta¹⁰. Their position was the poorest at Lonjer¹¹ and Barkovlje¹², Škedenj¹³, and Sp. Sv. Marija

⁸ Cologna

⁹ Chiarbola Sup.

¹⁰ Greta

¹¹ Longera

¹² Barcola

¹³ Servola

Magdalena¹⁴. The Socialists were the weakest in the surroundings; however there was their most solid stronghold in the territory of the Trst municipality: the fishing area of Sv. Križ¹⁵.

The Slovene national party, though being a bourgeois party was nevertheless in its social structure different from the Italian. Thus, its main strength was consolidated in the fourth electoral class, though not so solidly as in the case of the Socialist party. In Trst, where in a comparatively small area was concentrated the most bitter double struggle — class-struggle and national conflict — the Slovene proletariat in a high degree responded to the call of the Slovene bourgeoisie, which however is not a rare phenomenon in the movements of bourgeoisie of oppressed nations. Still, there in the case of the Slov. nat. party a strong difference between the city and the surroundings: in the electoral districts of the town the Slovene nationalists were opposing first of all the Italian bourgeois party, and in this opposition they regularly supported the Socialists, while in the elections of the surroundings the Socialists were their chief opponents; for here in the Slovene national territory their leading position was endangered by the Socialists. Here the basis of the Slovene national party was among the voters of the higher class, while their representation in the higher classes of the city was far under the average; in the III. class their situation was poorer than that of the Socialists; in the I. and II. class the regiment of their voters was admittedly small but nevertheless stable. In the city, the firmest stronghold of the Slovene nationalists was to be found in the northern part of Novo mesto, then in the middle and south-eastern area of Sv. Vid, and above all in the southern and eastern regions of Sv. Jakob (though being weaker of course than the Socialists), and in the northwestern part of Nova mitnica. In the social scale, these were usually, though not always, the less wealthy districts of the city. The Slovene nationalists were most poorly represented in Staro mesto. Comparing the successes of the Slovene nationalist party with the official statistics of nationalities, we notice a nice harmony. The comparison points to the inexactness and incorrectness of the official counting, for to be sure among the four of the six city districts the portion of the Slovene national party is bigger than the part of the officially registered inhabitants speaking the Slovene, Croat, or Serb colloquial language. We should take into consideration the fact that the Italians never voted for the Slovene national party, while the contrary not seldom happened (this fact holds good especially for the surroundings), and among the votes cast for the Socialists there were many, as some think over half, votes cast by the Slovenes. Considerably stronger was the representation of the Slovene nationalists in the suburbs than in the city; in the suburbs they were

¹⁴ S. Maria Maddalena inf.

¹⁵ Santa Croce

the strongest and most powerful of the three parties, more powerful than the other two between them; and they lagged behind the Italian party just only at Kjadin. To be sure, the Slovene national party was still stronger in the wholly Slovene surroundings.

The picture of the general development in Trst manifests the regression and weakening in the power of the Italian liberal party. In the year 1897, it represented to some degree two fifths of the voters who had a right to vote; and in the year 1911 only one third of them. During the same period the Socialists and the Slovene nationalists increased by a half; and before the first World War they represented just only a little less than 50% of all having the franchise. The Socialists doubled up the number of their votes, and they advanced as well in the city as in the surroundings; the Slovene nationalists while making good progress in the electoral districts of the city, were somewhat left behind in the surrounding regions; and this happened first of all on account of the advance of socialism, and partly because of the immigration of the Italian population to the suburbs and surroundings (an opposite process of this was the Slovene immigration to the city).